



Arkhaia Anatolika
Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi
The Journal of Anatolian Archaeological Studies
Volume 3 (2020)

Anadolu Dor Mimarisinde Kullanılan Anta, Pilaster ve Paye Başlıkları
Anta, Plaster and Pier Capitals of Anatolian Doric Architecture

Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER

ORCID: 0000-0003-4608-6471

Geliř Tarihi: 03.03.2020 | Kabul Tarihi: 11.05.2020 | Online Yayın Tarihi: 12.05.2020

Makale Künyesi: Z. Gider Büyüközer, "Anadolu Dor Mimarisinde Kullanılan Anta, Pilaster ve Paye Başlıkları", *Arkhaia Anatolika* 3 (2020), 126-160. DOI: 10.32949/Arkhaia.2020.18



Arkhaia Anatolika, Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi "Açık Eriřimli" (Open Access) bir dergidir. Kullanıcılar, dergide yayınlanan makalelerin tamamını tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, makalelerin çıktısını alabilir ve kaynak göstermek suretiyle bilimsel çalışmalarında bu makalelerden faydalanabilir. Bunun için yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almasına gerek yoktur.

Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

Arkhaia Anatolika, The Journal of Anatolian Archaeological Studies follows Open Access as a publishing model. This model provides immediate, worldwide, barrier-free access to the full text of research articles without requiring a subscription to the articles published in this journal. Published material is freely available to all interested online readers.

The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).



Arkhaia Anatolika

ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 3 (2020) 126-160
DOI: 10.32949/Arkhaia.2020.18

Anadolu Dor Mimarisinde Kullanılan Anta, Pilaster ve Paye Başlıkları *Anta, Plaster and Pier Capitals of Anatolian Doric Architecture*

Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER*

Öz

Anadolu'daki dorik yapılarda tespit edilen anta, pilaster ve paye başlıklarının ele alındığı bu çalışmada, başlıklar profillerin biçimine göre gruplandırılıp, her bir profil kendi içinde değerlendirilmiştir. Bu gruplandırma sonucu dor düzeninde inşa edilen yapılarda dorik kyma, kyma reversa, ovolo ve Pergamon ovolosu gibi çeşitli profillerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Sözü edilen bu profiller detaylıca tanımlanarak, stil gelişimleri üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra tarihi tartışmalı yapılar, dorik mimari bloklarının stil özellikleri bakımında da değerlendirilerek, yeniden irdelenmiş ve bir kısmı için yeni tarih önerilerinde bulunulmuştur.

Dorik anta başlıklarının kanonik formunu dorik kyma (*şahin gagası* profili) oluşturur. Anadolu'da MÖ 4. yüzyıldan, MÖ 2. yüzyıl sonuna kadar çalışıldığı tespit edilen bu başlık tipinde, MÖ 4. yüzyılda ovolulu *şahin gagası*, MÖ 3. yüzyıl örneklerinin çoğunluğu ile 2. yüzyıl örneklerinin tamamında ise kyma reversalı *şahin gagası* profili kullanılmıştır. *Şahin gagası* profilinde gaganın alt ucunun biçiminde ve kyma reversa profilinde stil gelişimi takip edilebilmektedir. Dorik anta başlıklarında *şahin gagası* profili kavetto ile taçlandırılmıştır ancak erken örneklerde olduğu gibi dikey faskia ile taçlandırılan başlıklar da tespit edilmiştir. Sadece iki örnekte görülen, kyma rektadan oluşan taç profilinin varlığı, istisnadır. Başlıklarda, kavetto profilinin içbükey kavisi iyi şekillendirilmiş olup, erken örneklerde bu profil fazla yüksek olmayan bir tamamlayıcı faskia ile son bulur. MÖ 2. yüzyıl örneklerinde faskianın yüksekliği artmaya başlamıştır.

Dorik anta başlıklarından esinlenilerek oluşturulduğu düşünülen kyma reversa profilinden oluşan başlıklar, Arkaik Dönem'de Assos Athena Tapınağı'nda çalışılmıştır. L. T. Shoe, bu tip başlıkların Anadolu'daki dor düzenine ait Hellenistik örneklerinin sadece Priene yapıları ile sınırlı olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu çalışmada, Priene'deki örneklerin yanı sıra Hellenistik Dönem'de Mamurt Kale, Latmos Herakleiası, Assos ve Pergamon'dan, Geç Hellenistik-Augustus Dönemi'nde ise Aphrodisias, Mylasa, Barygia ve Knidos'tan da örnekler tespit edilmiştir. Anta başlıklarında genellikle kyma reversa profilinin derinliği genişliğine eşit, üst kavis alt kavisten daha küçüktür. Bu grupta yer alan başlıklar da dorik kymadan oluşan başlıklar gibi çoğunlukla kavetto ile taçlandırılmıştır. Dikey faskianın tercih edildiği örnekler oldukça azdır.

Ovolo profilinden oluşan ve genellikle kavetto ile taçlandırılan başlıklar MÖ 4. yüzyılda ortaya çıkmış ve MÖ 3. yüzyılın 2. yarısında Delphi Attalos Stoa'sında çalışılmıştır. Delos'taki Hellenistik evlerde yaygın bir kullanıma sahip olan bu tür başlıkların Anadolu'daki Hellenistik örnekleri sayılıdır. Ovolodan oluşan başlıklar Erken İmparatorluk Dönemi başlangıcından itibaren dorik yapılarda en çok tercih edilen başlık tipi konumuna gelmiştir. Hellenistik örneklerin tamamı kavetto ile taçlandırılmışken, Roma örnekleri abakus bölümüne sahiptir. Bu örneklerde ovolonun kavetto ile birlikte işlenmesi, erken örneklerde taç profili olan kavettonun, başlığın ana profil şemasına taşındığını göstermektedir. Pergamon ovolosundan oluşan başlıklar ise özellikle MS 1. yüzyılın 2. yarısında yaygınlaşmış olup, bu dönemde ovolo ve kavettodan oluşan başlıklarla birlikte kullanılmıştır.

Dor düzeninde inşa edilen yapılarda kullanılan dorik ve ionik anta başlıklarının boyun kısmında farklı düzenlemeler tespit edilmiştir. Başlıklarda, hem boyun kısmının yüzeysel iki faskiaya ayrıldığı hem boyun

* Doç. Dr. Zeliha Gider Büyüközer, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE.
E-mail: zgider@gmail.com / Orcid No: 0000-0003-4608-6471

Söz konusu çalışma, Selçuk Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri birimi tarafından 17401122 proje numaralı "Anadolu Dor Mimarisinde Entablatur" konusu ile ilgili olup, ilgili birimce desteklenmiştir.

kısımının iki bant ya da tek bant ile sınırlandırıldığı hem de boyun kısmının boş bırakıldığı örnekler vardır. Dorik anta başlıklarının karakteristiği olan, boyun kısmının alt ve üst sınırına işlenen bantlardan ilki her zaman profillerin alt başlangıcına yerleştirilirken, diğer bant başlığın boyun kısmının başlangıcında, bazı örneklerde ise biraz daha üstte yer alır. Bu bantların hem dorik hem ionik başlıklarda görülmesi, etkileşimin kanıtıdır. Dorik yapılarda kullanılan anta başlıklarının bir kısmında, Arkaik anta başlıklarında olduğu gibi boyun kısmının yüzeyel iki faskiaya ayrıldığı tespit edilmiştir. Az sayıdaki örnekte görülen rozet frizi ise, bunların Attik-ion tipi anta başlıklarından etkilendiklerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu mimarisi, Dor mimarisi, anta başlığı, pilaster başlığı, paye başlığı, dorik kyma, kyma reversa, kavetto, ovolo, *şahin gagası*.

Abstract

In this study, which discusses the anta, plaster and pier capitals found in Doric buildings in Anatolia, the capitals have been grouped according to the form of the profiles, and each profile has been evaluated in itself. As a result of this grouping, it was determined that various profiles such as Doric cyma, cyma reversa, ovolo and Pergamene type of ovolo were used in Doric buildings. These profiles are described in detail with emphasis on their style developments. In addition to this, buildings whose dates are controversial, were evaluated and re-examined in terms of the style features of the Doric architectural blocks, and new dates were suggested for some of them.

The canonical form of Doric anta capitals consists of Doric cyma (*hawksbeak*). This capital type was worked in Anatolia from 4th century BC to the end of the 2nd century BC. An ovolo-type *hawksbeak* was used in the 4th century BC, while a cyma reversa-type *hawksbeak* was used in the majority examples of the 3rd century BC and all examples of the 2nd century BC. On the *hawksbeak*, the style development can be followed on the shape of the lower end of the beak and on the cyma reversa profiles. On the Doric anta capitals, the *hawksbeak* is crowned with a cavetto. However, as in the early examples, capitals crowned with a vertical fascia were also identified. The exception is the presence of the crown profile consisting of cyma recta, seen in two examples only. In the capitals, the concave curvature of the cavetto profile is well shaped and, in early examples, this profile ends with a fascia that is not too high. The height of the fascia starts to increase in the 2nd century BC examples.

The capitals consisting of the cyma reversa profile, which is thought to have been inspired by Doric anta capitals, were used in the Temple of Athena at Assos in the Archaic Period. L.T. Shoe stated that the Hellenistic examples of these types of capitals belonging to the Doric order in Anatolia are limited to Priene buildings alone. However, in this study, in addition to the examples from Priene, examples were also identified from Mamurt Kale, Latmos Heracleia, Assos and Pergamon in the Hellenistic Period, as well as from Aphrodisias, Mylasa, Bargylia and Knidos in the Late Hellenistic-Augustus Period. In the anta capitals, the depth of the cyma reversa profile is generally equal to its width, and the upper curve is smaller than the lower curve. The capitals in this group are mostly crowned with cavetto, like the capitals consisting of Doric cyma. There are very few examples in which vertical fascia have been preferred.

In the other type of anta capital, the ovolo is the chief moulding and has a crowning cavetto and a base apophyge, sometimes also an astragal. The earliest example is from Epidauros in the late 4th century BC and were used in the Stoa of Attalos at Delphi in the second half of the 3rd century BC. The Hellenistic examples of these types of capitals, which are widely used in Hellenistic houses in Delos, are few in Anatolia. The capitals consisting of ovolo have become the most preferred capital type in Doric buildings since the beginning of the Early Imperial Period. While all Hellenistic examples were crowned with cavettos, Roman examples have abacus. In these examples, the use of ovolo combined with cavetto shows that the cavetto, which was a crown profile in the early examples, was moved to the capital's main profile scheme. The capitals consisting of the Pergamene type of ovolo were especially widespread in the second half of the 1st century AD, and were used in this period together with capitals consisting of ovolo and cavetto.

Different arrangements have been identified on the necking of the Doric and Ionic anta capitals used in the buildings built in the Doric order. Below the *hawksbeak*, the double fillet of the 5th century is revived. In a few cases, the fillets are narrow and deep and set close together, but usually they are broad and shallow and widely separated, the lower one generally cut at the bottom of the block, which forms the capital. The fact that these fillets are seen in both Doric and Ionic capitals is evidence of interaction. Some examples had a plain vertical fascia below the *hawksbeak*, cyma reversa or ovolo, sometimes large and sometimes small. This fascia sets the capital a little forward from the face of anta. The rosette frieze seen in a few examples shows that they were influenced by Attic-Ionic type anta capitals.

Keywords: Anatolian architecture, Doric architecture, anta capital, plaster capital, pier capital, Doric cyma, cyma reversa, cavetto, ovolo, *hawksbeak*.

Giriş

Antik dönem mimarları düzenleri uygularken, mimari profillerin doğru bir şekilde kullanılmasının bir binaya karakter kazandırılmasında hayati önem taşıdığı bilinirdi. Bu nedenle bezemesiz işlenen bir kaç basit profilin dor düzeninin güçlü karakterine uygun olduğu, buna karşın inci-boncuk dizisi, ion kymationu, lesbos kymationu, anthemion ve ranke gibi mimari bezemelerin ise ion düzeninin zarafetine yakıştığı kabul edilirdi. Kanonik dor düzeninde profil kullanımı oldukça az olup, bu profiller sadece anta, pilaster ve paye başlıkları ile dorik geison-simada yer alır. Bunların dışında kalan dorik mimari bloklar profil barındırmaz. Ancak Anadolu dor mimarisi üzerine yaptığımız çalışmalar, ionik profillerin de dor düzenine empoze edildiğini göstermiştir¹.

Anadolu'daki dorik yapılarda tespit edilen anta, pilaster ve paye başlıklarının ele alındığı bu çalışmada, başlıklar profillerinin biçimine göre gruplandırılıp, her bir profil kendi içinde değerlendirilmiştir. Bu gruplandırma sonucu dor düzeninde inşa edilen yapılardaki anta, pilaster ve paye başlıklarında dorik kyma, kyma reversa, ovolo ve Pergamon ovolosu gibi çeşitli profillerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Sözü edilen bu profiller detaylıca tanımlanarak, stil gelişimleri üzerinde durulmuştur. Çalışmada, Anadolu ile coğrafi yakınlığı sonucu etkileşimin kaçınılmaz olduğu bilinen Kos ile Samos'taki dorik yapılar karşılaştırma örneği olarak değerlendirilmiştir. Delphi'deki Attalos Stoası ise Pergamon kralı I. Attalos tarafından inşa ettirilen bir yapı olduğu için çalışmaya dahil edilmiştir. Dorik cepheli kaya mezarlarında profillerin biçimi ve stil gelişimi net olarak takip edilemediğinden, bunlar kapsam dışı bırakılmıştır.

Dorik Kyma (*Şahin gagası* Profili)

Dorik anta başlığı, antanın yüzeyinden çıkıntı yapan ve L. T. Shoe tarafından "*şahin gagası* (hawkbeak)" olarak tanımlanan² dorik kymadan³ oluşur. *Şahin gagası* profili altta içbükey kavis ile anta gövdesinden dışa doğru uzanır ve bunun tam tersi olan dışbükey profil ile devam eder. İki zıt profilin birleşme noktası gaga olarak tanımlanmış olup, bu bölüm erken örneklerde yuvarlak bir geçiş sağlarken, dönem ilerledikçe gaganın alt ucu düz kesilmeye başlanmıştır. Dorik kyma, anta başlığında hiçbir zaman tek başına kullanılmaz, düz bir faskia ya da kavetto ile taçlandırılır⁴. Bu taç kısmı dor başlıklarındaki abakus bölümünü karşılar. Anta başlıklarında genellikle profilin altında düz yüzeyli bantlar yer alır. Bu profil şeması MÖ 6. yüzyılın 2. yarısından itibaren dor düzenindeki yapılarda kanonik form olarak yerini almıştır⁵.

Labraunda Oikoi Binası'nın anta başlığı, üstte küçük bir ovolo ile taçlandırılmış dikey faskiayla sonlandırılmış ovololu *şahin gagası* profilinden oluşmaktadır⁶ (fig. 1; 5.1). Başlığın boyun kısmının başlangıcında ve profillerin alt sınırında, ince, düz yüzeyli bant vardır. *Şahin gagası* profilinin alt başlangıcındaki içbükey kavisin oldukça geniş işlenmesi, MÖ 6. yüzyıl ve 5. yüzyılın ilk yarısına ait örneklerde görülen bir özelliktir. 5. yüzyıl ortasından itibaren alt kavis küçülür ve dışa uzantısı azalır, 4. yüzyıl yapılarında ise alt kavis her zaman küçük işlenir⁷. Oikoi Binası'nın anta başlıkları, *şahin gagası* profilinin alt kavisinin geniş işlenmiş olması bakımından erken örnekleri anımsatmaktadır.

¹ Anadolu dor mimarisinde kullanılan ionik profiller ile ilgili çalışma yayına hazırlanmaktadır.

² Shoe 1936, 116-117, 174. Dorik anta başlığı için bk. Brockmann 1968, 48-55.

³ Dorik kyma olarak adlandırılan *şahin gagası* profilinin orijini ve kullanıldığı mimari elemanlar için bk. Shoe 1936, 100-129. Anadolu'daki dorik ve ionik yapılarda görülen dorik kyma örnekleri için bk. Rumscheid 1994, 251-252.

⁴ Shoe 1936, 116, 174.

⁵ Shoe 1936, 116; Brockmann 1968, 48.

⁶ Hellström - Blid 2020, fig. 3.

⁷ Shoe 1936, 116. Sadece Epidauros Batı Stoa'da alt kavis bir faskia ile anta gövdesinden uzaklaştırılmış, böylece profilin dışa uzantısı artmıştır (Shoe 1936, 175, lev. LIX.6).

Oikoi başlığında, dorik kymanın küçük bir ovolo ile taçlandırılan dikey bir faskia ile sonlandırılması erken bir özellik olup, bu bölüm, MÖ 6. yüzyılın sonlarından itibaren Attika'daki dorik yapıların bir kısmında küçük bir ovolo ya da kyma reversa profili ile taçlandırılmıştır. İlk kez Bassae Apollon Tapınağı'nda *şahin gagası* profili, düz yüzeyli dikey faskia yerine kavetto profili ile taçlandırılmaya başlanmış ve bu profil kombinasyonu MÖ 4. yüzyıl yapılarına da aktarılmıştır⁸. Bu tarihten sonra geniş bir coğrafyada kabul gören kavetto profili, zaman zaman geriye dönüşler yaşansa da uzunca bir süre dorik anta başlığındaki yerini korumuştur. Bu nedenle, Oikoi başlığında görülen, küçük bir ovolo ile taçlandırılmış dikey faskianın varlığı, Arkaistik bir özellik olarak yorumlanabilir. Bu profil, Oikoi Binası'nın yanı sıra Labraunda Doğu Stoa ile Dorik Yapı'nın anta başlıklarında da tekrar edilmiş ancak Oikoi başlığından farklı olarak bu iki örnekte dikey faskia düz işlenmiş, taç profili eklenmemiştir⁹. Ovololu *şahin gagası* profilinden oluşan Doğu Stoa ve Dorik Yapı'nın başlıkları, *şahin gagası* profilinin alt içbükey kavisinin genişçe işlenerek, başlıkların anta gövdesinden dışa uzantısının belirginleştirilmesi bakımından ise Oikoi başlığıyla benzerdir. Oikoi Binası'nın Idrieus Dönemi'nde (MÖ 351-344) inşa edildiği kabul edilmektedir¹⁰. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalarda, yapının inşasının MÖ 370'li yılların sonunda ya da 360'lı yıllarda başladığı ve Idrieus'un satrap olduğu 351/0 yılından önce de bitirildiği önerilmektedir¹¹. Başlıklarda ovololu *şahin gagası* profilinin kullanılmış olması da bu tarih önerisiyle örtüşmektedir¹².



Figür 1: Labraunda Oikoi Binası



Figür 2: Priene Tiyatrosu

Labraunda başlıklarının benzeri MÖ 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Kos Asklepieionu Alt Teras Stoası'nda görülmektedir¹³. Ovololu *şahin gagası* profiline sahip başlık, kavetto ile taçlandırılmış olması bakımından Labraunda örneklerinden ayrılmaktadır (fig. 5.2). Kos örneğinde *şahin gagası* profilinin altına astragal işlenmiş, başlığın boyun kısmı yüzeyli iki faskiaya ayrılmıştır. Dorik anta başlıklarında MÖ 4. yüzyılın 2. yarısından itibaren kyma reversalı *şahin gagası* profilinin yaygınlaşmasına karşın¹⁴, Kos örneğinde ovololu *şahin gagası* profilinin kullanılmış olması alışılmadık bir durumdur. Başlıkta görülen

⁸ L. T. Shoe, MÖ 4. yüzyıldan sadece iki anta başlığında dikey faskia tespit etmiştir (Shoe 1936, 116).

⁹ Hellström - Blid 2020, fig. 3. Söz konusu yapılar için bk. Gider-Büyüközer 2019, 112, 124-126.

¹⁰ Crampa 1972, no. 17 ve 21; Hellström 1985, 154; Rumscheid 1994, 22.

¹¹ Hellström - Blid 2019, 252, 253-254. Idrieus, MÖ 370'li yıllarda, başkentin Halikarnasos'a taşınmasının ardından Mylasa'da kalmış ve Maussollos tarafından Labraunda'da başlatılan imar faaliyetlerinin devamlılığını sağlamıştır. Bulunan yazıtlarda, satrap oluncaya kadar Idrieus'un kendini "Mylasalı" olarak tanımladığı ancak satrap olduktan sonra bu ön adı kullanmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle Oikoi Binası'nın inşasının Idrieus'un satrap olduğu 351/0 yılından önce de bitirildiği önerilmektedir.

¹² L. T. Shoe çalışmasında, MÖ 4. yüzyıl ortasından itibaren ovololu *şahin gagası* profili yerine kyma reversalı *şahin gagası*'nın işlenmeye başladığını tespit etmiştir. Bk. Shoe 1936, 116, 174.

¹³ Schazmann 1932, 67, lev. 22.1-2; Shoe 1950, 347, 349-350, fig. 1.7.

¹⁴ Shoe 1936, 116-117.

bir diğer farklı uygulama ionik astragalın dorik *şahin gagası* profili ile kombinasyonudur. Anadolu'daki dorik yapılarda tespit edilmeyen bu tip anta başlıkları Sicilya'dan bir, Kıta Yunanistan'dan ise sadece iki örnekle temsil edilmektedir¹⁵. Kos başlığına astragal profilinin eklenmesi, Anadolu ile yakın temasın sonucu adada da görülen Anadolu-ion tipi anta başlıklarından etkilendiğini düşündürmektedir.

MÖ 3. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Priene Tiyatrosu Proskenionu'nun anta başlığında, küçük bir ovolo ile taçlandırılmış düz bir faskiaya sahip ovololu *şahin gagası* profili işlenmiştir¹⁶. Başlığın boyun kısmının başlangıcı ile gaganın alt başlangıcı düz bant ile sınırlandırılmıştır (fig. 2; 5.3). Ovololu *şahin gagası* profilinde ovolonun yüzeyi Pergamon ovolosunda olduğu gibi düz verilmiştir. Profilin bu şekli, MÖ 216-200 yıllarına tarihlenen Delos Philippos Stoası'nın anta başlığı¹⁷ ile MÖ 3. yüzyılın sonuna tarihlendirilen Pergamon Asklepieionu Dorik Mermer Tapınak'ta¹⁸, kapı lentosunu taçlandıran profil şemasında görülmektedir. *Şahin gagası* profilinin alt başlangıcında yer alan içbükey kavis, Labraunda başlıklarında olduğu gibi genişçe işlenerek, başlığın anta gövdesinden dışa uzantısı belirginleştirilmiştir. Priene Tiyatrosu'nun anta başlığı, küçük bir ovolo ile taçlandırılmış dikey faskiaya sahip olması bakımından ise aynı yüzyılda inşa edilen yapılardan MÖ 300-285 yıllarına tarihlenen Delos Boğalar Anıtı¹⁹, MÖ 221-200 yılları arasında tarihlendirilen Menderes Magnesiası Agorası Batı Stoa'nın güney kısa cephesinde kullanılan pilaster başlığı²⁰ ve MÖ 200 civarına tarihlenen Delos Ekklesiasterion'un pilaster başlığıyla benzerdir²¹.

Didyma Apollon Tapınağı'nda, naosa ulaşımı sağlayan tonozlu geçiş kısmının iç cephesinde, anta başlığı gibi düzenlenmiş kapı pervazı başlıkları tarafından taşınan dorik arşitrav vardır²². Buradaki başlıklar, kavetto ile taçlandırılmış kyma reversalı *şahin gagası* profiline sahiptir (fig. 3; 5.4). Kyma reversanın üst kavisini alt kavisten daha büyük işlenmiştir. L. T. Shoe tarafından yayınlanan çizimde gaganın alt ucu kesik değildir²³. Ancak başlıkların sağlam korunan bölümlerinde alt ucun kesik olduğu tespit edilmiştir. Shoe tarafından MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı içinde değerlendirilen bu başlıklarda, kyma reversa profilinin üst kavisini büyük işlenmiş olsa da 4. yüzyıl örneklerine nazaran alt kavisten de yüksekliğinin arttığı, *şahin gagası* profilinin başlangıcında yer alan içbükey kavisinin ise daraldığı görülmektedir. Profili taçlandıran kavettonun içbükey kavisinin belirgin işlenmesi ve profilin yüksekliğine nazaran dışa uzantısının kuvvetli verilmesi, MÖ 216-200 yıllarına tarihlenen Delos Philippos Stoası'nın başlıklarında²⁴ görülmektedir. Kyma reversa profilinin biçimi ise bu başlıklardan biraz daha erken olması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle Didyma başlığı MÖ 4. yüzyılın 2. yarısından ziyade 3. yüzyılın 2. yarısına ait örnekler arasında yer almalıdır. Nitekim farklı inşa evrelerine sahip olan tapınağın naos duvarlarının stylobat seviyesine kadar tamamlanmasının, MÖ 3. yüzyılın ortalarında gerçekleştirildiği tespit edilmiş²⁵, tapınağın naosundaki bezemeler ise MÖ 3. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlendirilmiştir²⁶. Başlığın

¹⁵ Bu kombinasyon, MÖ 6. yüzyılda Selinus'ta, MÖ 5. yüzyılda Stoa Poikile'ye ait olabileceği düşünülen bir başlıkta, MÖ 3. yüzyılda ise Korinth Akropolisi'ndeki Yukarı Peirene'nin anta başlıklarında görülmektedir (Shoe 1936, 124, lev. LIX.9; Shoe 1950, 349-350).

¹⁶ Wiegand - Schrader 1904, 245, fig. 242; Shoe 1936, 116-117, 124, lev. LIX.17.

¹⁷ Shoe 1936, 124, lev. LIX.11.

¹⁸ Ziegenaus - de Luca 1975, 24, lev. 101, A 62/15.

¹⁹ Shoe 1936, 125, lev. LIX.18.

²⁰ Humann 1904, 115, fig. 122.

²¹ Shoe 1936, 125, lev. LIX.19.

²² Knackfuss 1941, 150-154, F 199, lev. 85; F 198, lev. 86; Z 190, lev. 25; Rumscheid 1994, lev. 23.3.

²³ Shoe 1936, 123, lev. LIX.5.

²⁴ Shoe 1936, 124, lev. LIX.10-11.

²⁵ Senseney 2006, 227.

²⁶ Haselberger 1983, 114-115; Rumscheid 1994, 12-13.

stil özellikleri, naosa ulaşımı sağlayan tonozlu geçiş kısmının da bu evrede şekillendirildiğini göstermektedir.

Latmos Mezar Anıtı'nın pilaster başlığının boyun kısmı, genişçe işlenmiş yüzeysel bir faskiayla anta yüzeyinden ayrılmıştır. Başlık altta düz bir bant ile başlamakta ve devamında kavetto ile taçlandırılmış kyma reversalı *şahin gagası* profili yer almaktadır. Kyma reversa profilinde üst kavis, alt kavisten daha büyük işlenmiş olup, üst kavisin dışbükey formu belirgindir (fig. 4; 5.5). Profilin biçimi Didyma başlığı, Menderes Magnesiası Agorası Batı Stoa'nın pilaster başlığı ile Delos'taki evlerde bulunan ve MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilen başlıklarla benzerdir²⁷. Ancak Delos örnekleri üstte düz bir faskia ile taçlandırılmış olması bakımından Latmos başlığından ayrılmaktadır. MÖ 175-164 yıllarına tarihlenen Milet Bouleuterionu'nun anta başlıkları²⁸ ise biçim açısından Latmos Mezar Anıtı ile benzerdir ancak Milet başlığında kyma reversa profilinin alt kavisini hem daha büyük hem de içbükey formu belirgindir (fig. 5.7). Bu stil özellikleri Latmos başlığının Milet Bouleuterionu'ndan önceye ait olması gerektiğini göstermektedir. Mezar anıtının tarihi tartışmalı olup, genellikle MÖ 3.-2. yüzyılda inşa edildiği önerilmektedir²⁹. Anta başlıklarının yanı sıra arşitrav/triglifmetop bloklarının stil özellikleri ve mimari bloklarının Herakleia Athena Tapınağı ile yakın benzerliği, söz konusu yapının inşasında, MÖ 193 yılında varlığı kesin olarak bilinen³⁰ Athena Tapınağı'nın model alındığını göstermekte, bu nedenle de MÖ 2. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendiği düşünülmektedir³¹. Kyma reversalı *şahin gagası* profilinde, üst kavisin yüksek işlenmiş olması ve gaganın alt noktasının fazla genişlememiş olması gibi stil özellikleri ise geç 3. yüzyıla işaret etmektedir.



Figür 3: Didyma Apollon Tapınağı



Figür 4: Latmos Mezar Anıtı

MÖ 221-200 yılları arasına tarihlendirilen Menderes Magnesiası Agorası Batı Stoa'nın güney kısa cephesinde kullanılan pilaster başlığı, kyma reversalı *şahin gagası* profilinden oluşmaktadır³² (fig. 5.6). Başlık, Priene Tiyatrosu'nda olduğu gibi küçük bir ovolo ile taçlandırılmış düz bir faskiaya sahiptir. Ancak Magnesia başlığında ovolo, Priene örneğinin

²⁷ Shoe 1936, 125, lev. LX.1-6.

²⁸ Knackfuss 1908, 44-45, fig. 26; Shoe 1936, lev. LIX.12.

²⁹ Anıt mezar, A. Peschlow-Bindokat tarafından, ince işçilik gösteren yapı öğelerinden hareketle MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Peschlow-Bindokat 2005, 127). En kapsamlı çalışmayı yapan O. Henry ise triglifin stilistik biçimi ile frizin arşitravdan daha yüksek işlenmiş olması bakımından yapıyı MÖ 3.-2. yüzyıla tarihleme gayreti içindedir (Henry 2009, 187-188, 245-247, fig. 59).

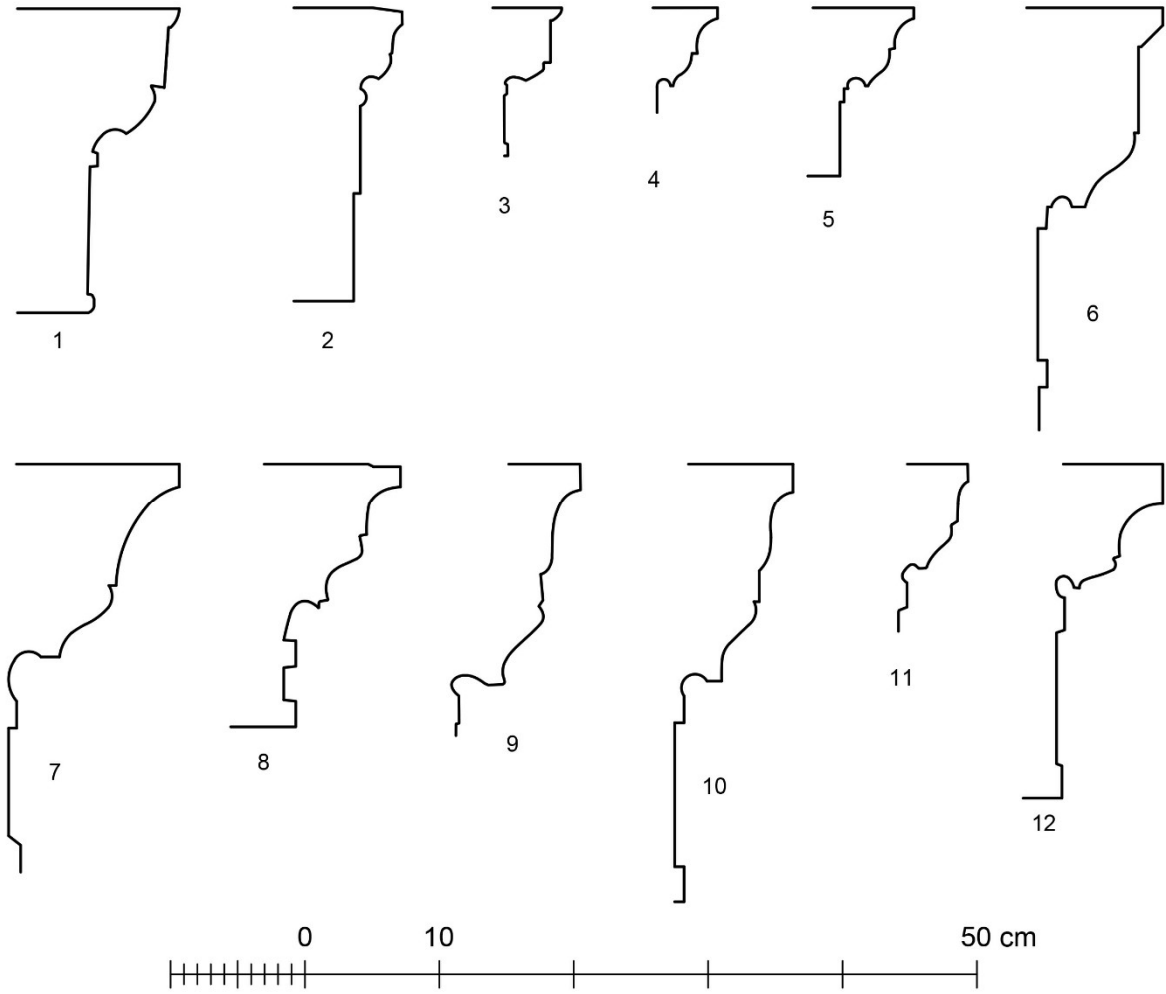
³⁰ Tapınakta bulunan yazıtlar için bk. Peschlow-Bindokat 1977, 94-96; Robert 1978, 502-504; Şahin 1987, 55-60; Wörrle 1988, 421-476; Peschlow 1992, 271-273; Rumscheid 1994, 18; Peschlow-Bindokat 2005, 113-118.

³¹ Gider-Büyüközer 2013, 703-707.

³² Humann 1904, 115, fig. 122. Tarihi için bk. Rumscheid 1994, 28.

aksine Pergamon ovolosu şeklinde verilmiştir. Başlığın boyun kısmının başlangıcında ve profillerin alt başlangıcında yer alan düz yüzeyli bantlar, Labraunda ve Priene başlıklarında gördüğümüz şemanın tekrarıdır. Magnesia başlığındaki *şahin gagası* profilinde, gaganın alt ucunun genişlemeye başlaması, MÖ 2. yüzyıl örneklerinde başlayan değişimin habercisidir. Kyma reversa profilinde ise her iki kavisin yüksekliği birbirine yakın işlenmiştir.

MÖ 175-164 yıllarına tarihlenen Milet Bouleuterionu'nun anta başlıkları, kavetto ile taçlandırılmış kyma reversalı *şahin gagası* profilinden oluşmaktadır³³ (fig. 5.7). Başlığın boyun kısmının başlangıcı ile profillerin alt başlangıcına düz yüzeyli bant işlenmiştir. Kyma reversa profilinin yüksekliği genişliğinden daha fazla, alt kavisin içbükey profili ile üst kavisin dışbükey profili iyi şekillendirilmiş, her iki kavisin yüksekliği neredeyse eşit işlenmiştir. *Şahin gagası* profilinde, önceki örneklere nazaran gaganın alt ucunun genişlediği görülmektedir.



Figür 5: *Şahin gagası* profiline sahip anta, pilaster ve paye başlıkları

- 1) Labraunda Oikoi Binası; 2) Kos Asklepieionu Alt Teras Stoası; 3) Priene Tiyatrosu; 4) Didyma Apollon Tapınağı; 5) Latmos Mezar Anıtı; 6) Magnesia Agorası Batı Stoası; 7) Milet Bouleuterionu; 8) Pergamon Athena Kutsal Alan Propylonu; 9) Milet Müzesi; 10) Milet Magazin Salonu; 11) Pergamon Orta Teras Gymnasionu Kuzey Stoa; 12) Pergamon Hera Basileia Tapınağı

MÖ 197-159 yıllarına tarihlenen Pergamon Athena Kutsal Alan Propylonu'nun anta başlıkları kavetto ile taçlandırılmış kyma reversalı *şahin gagası* profilinden oluşmaktadır. Profilin alt başlangıcı düz bir bant ile sınırlandırılmıştır³⁴. *Şahin gagası* profili, gaganın alt

³³ Knackfuss 1908, 44-45, fig. 26; Shoe 1936, 124, lev. LIX.12.

³⁴ Bohn 1885, 54; Shoe 1936, 124, lev. LIX.15.

ucunun yivli işlenmiş olması bakımından tek örnektir (fig. 5.8). Kyma reversa profilinde alt kavis üst kavise nazaran daha yüksek işlenmiş olup, alt kavisin içbükey formu belirginleştirilmiştir. Profilin bu biçimi Milet Müzesi'nden bir örnekle benzerdir³⁵ (fig. 5.9). Milet Müzesi başlığı, kyma rektadan oluşan taç profiline sahip olması bakımından oldukça ilginçtir ve tek örnek olarak nitelendirilmiştir³⁶. Ancak Milet Magazin Salonu'nun köşe pilaster başlıkları ile yarım sütunlu paye başlıkları da kyma rektadan oluşan taç profilinin varlığı nedeniyle Milet Müzesi başlığıyla benzerdir³⁷ (fig. 5.10). Ölçülerinin de birbirlerine oldukça yakın olması, Milet Müzesi başlığının Magazin Salonu'na ait olabileceği olasılığını akla getirmektedir. Milet Müzesi örneğini C. Erder MÖ 2. yüzyıl başına tarihlemiş³⁸, L. T. Shoe ise MÖ 2. yüzyıl örnekleri arasında değerlendirmiştir³⁹. Magazin Salonu'nun başlıklarındaki kyma reversalı *şahin gagası* profilinde, dışbükey üst kavisin içbükey alt kavisten daha küçük işlenmesi, benzerlerini MÖ 2. yüzyıl ortalarında Priene ve Pergamon'da gördüğümüz profilleri anımsatmaktadır⁴⁰. Gaganın alt ucunun genişlemesi ise MÖ 2. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen Delos Sarapieion C ile MÖ 100 civarına tarihlenen Delos Kabeirion başlıklarında görülmektedir⁴¹. Magazin Salonu'nun tarihi kesin değildir. Araştırmacılar genellikle Bouleuterion'dan sonra inşa edildiğini düşünmekte⁴², W. Müller-Wiener ise MÖ 1. yüzyıl başlarını önermektedir⁴³. Başlıkların stil özellikleri, MÖ 2. yüzyılın 2. yarısındaki gelişim süreci içerisinde yerini almaktadır.

Pergamon'da Orta Teras Gymnasionu Kuzey Stoa'da, 57 numaralı odada bulunan başlık, içbükey kavis fazla belirgin işlenmeyen dikey kavetto ile taçlandırılmış kyma reversalı *şahin gagası* profiline sahiptir⁴⁴ (fig. 5.11). MÖ 197-159 yılları arasında değerlendirilen bu başlık, MÖ 2. yüzyıla tarihlenen Delos'taki Hellenistik evlerin anta ve pilaster başlıklarıyla benzerdir⁴⁵. MÖ 159-138 yıllarına tarihlenen Pergamon Hera Basileia Tapınağı'nın anta başlığı da kavetto ile taçlandırılmış kyma reversalı *şahin gagası* profilinden oluşmaktadır⁴⁶. Başlığın boyun kısmının başlangıcı ile profillerin alt başlangıcına düz yüzeyli bant işlenmiştir (fig. 5.12). Ancak bu bantlar önceki örneklere nazaran daha geniştir. Kyma reversa profili dejenere olmuş, üst kavis küçülmüş ve her iki kavis de sert, köşeli dönüşleriyle ön plana çıkmıştır. Diğer örneklerden farklı olarak profilin derinliği, yüksekliğinden daha fazladır. Bunun yanı sıra kavetto tacını sonlandıran faskia da genişlemiştir.

Olba/Diocaesarea'da yer alan Piramit Çatılı Kule Mezar'ın pilaster başlıkları, kavetto ile taçlandırılmış kyma reversalı *şahin gagası* profilinden oluşmaktadır (fig. 6a-b). Kyma reversa profilinin alt kavis geniş ve sığ, üst kavis ise küçük ve belirgindir. İyi şekillendirilmiş kavetto profilinin iç kavis belirgin, profilin dışa uzantısı kuvvetlidir.

³⁵ L. T. Shoe, çalışmasında Milet örneğine yer vermiş ancak hangi yapıya ait olduğunu belirtmemiştir (Shoe 1936, 176, lev. LIX.16). C. Erder ise aynı örneği paye başlığı olarak değerlendirmiş ve Milet Müzesi'nin bahçesinde yer aldığını yazmıştır (Erder 1967, 114, F9).

³⁶ Shoe 1936, 124, lev. LIX.16; Erder 1967, 114, F9.

³⁷ Knackfuss 1924, 174, fig. 185, lev. 22. Pergamon Mermer Salon'daki kabartmalı levhaların başlıkları kyma reversalı *şahin gagası* profili ile kyma rektadan oluşan taç profilinin varlığı bakımından Milet örneklerine benzemektedir (Filgis - Radt 1986, 103-104, lev. 32-33; Rumscheid 1994, kat. 244.7, lev. 137.4).

³⁸ Erder 1967, 114, F9.

³⁹ Shoe 1936, 124, lev. LIX.16.

⁴⁰ Erder 1967, 114, F11-F12.

⁴¹ Shoe 1936, 176, lev. LX.8-10; Erder 1967, 114-115, F14.

⁴² Knackfuss 1924, 156-177 (Geç Hellenistik, Bouleuterion'dan biraz daha geç); Kleiner 1968, 119-121 (Bouleuterion'dan sonra, Olgun Hellenistik); Büsing 1970, 25 (2. yüzyıl ortası); Coulton 1976, 259 (muhtemelen 2. yüzyıl).

⁴³ Müller-Wiener 1986, 122.

⁴⁴ Schazmann 1923, 37-38; Shoe 1936, 124, lev. LIX.13.

⁴⁵ Shoe 1936, 124-125, lev. LIX.14, LX.1-7.

⁴⁶ Schazmann 1923, 106, lev. 34.3-4.

Kavettonun tamamlayıcı faskiası oldukça ince işlenmiştir. Başlığın boyun kısmı, anta başlıklarında olduğu gibi iki faskiaya ayrılmıştır.

Mezar anıtının tarihi ile ilgili farklı görüşler vardır. J. Keil ve W. Wilhelm, anıt mezarın, taht kavgasından kaçarak Olba'ya sığınmış olan Seleukos kralı I. Philip'e ya da bir rahibe ait olabileceğini önermiş ve yapıyı MÖ 1. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlemişler, J. Fedak da bu tarih önerisini kabul etmiştir⁴⁷. C. Berns mimari dekorasyonundan yola çıkarak anıt mezarı MÖ 2. yüzyıl başı ile MÖ 1. yüzyıl ortasına tarihlemiştir⁴⁸. M. Durukan, yapıyı çok yönlü olarak değerlendirdiği çalışmasında, anıt mezarın Hellenistik Dönem'den ziyade MS 1. yüzyılda, özellikle Flaviuslar Dönemi'nde inşa edilmiş olabileceği görüşünü savunmaktadır⁴⁹. Y. Er-Scarborough ise mezarı Suriye'deki piramit çatılı mezarlarla karşılaştırmış, bu tip yapıların MÖ 1. yüzyıl ortasından itibaren Palmyra'da, Erken İmparatorluk Dönemi'nden itibaren ise bölgede görülmeye başladığını vurgulamış ve anıt mezarın Diocaesarea sakini, önemli bir bireye ait olabileceğini söylemiştir⁵⁰. M. Durukan 2019 yılında yayınlanan çalışmasında, bölgenin Hellenistik ve Roma Dönemi mezar mimarisi geleneklerini değerlendirerek, yapının neden Hellenistik Dönem'e ait olamayacağı üzerinde durmuş ve bölgenin siyasi tarihiyle birlikte anıt mezarın II. Polemon ile karısı Iulia Mammea için, MS 68 yılı civarında inşa ettirilmiş olabileceğini önermiştir⁵¹.

Mezarın pilaster başlıklarında görülen kavetto ile taçlandırılmış kyma reversalı *şahin gagası* profili, dorik yapılarda MÖ 4. yüzyılın 2. yarısından, MÖ 2. yüzyıl sonuna kadar devam eden bir kullanıma sahiptir⁵². L. T. Shoe, MÖ 2. yüzyıldan sonra bu profilin kullanıldığı anta/pilaster başlığı tespit etmemiştir. Anadolu'daki dorik yapıların değerlendirildiği bu çalışmada da aynı sonuca ulaşılmıştır. Anadolu'da, kyma reversalı *şahin gagası* profilinin kullanıldığı, tarihi kesin olarak bilinen en geç tarihli yapı, MÖ 159-138 yıllarına tarihlenen Pergamon Hera Basileia Tapınağı'dır. Bu tarihten sonra özellikle Batı Anadolu'da kavetto ile taçlandırılmış kyma reversa profili yaygınlaşmıştır. Roma Dönemi'ne gelindiğinde ise anta ve pilaster başlıklarında genellikle astragal, ovolo ve kavetto kombinasyonu ile Pergamon ovolosu tercih edilmiştir. Bu döneme ait başlıkların tamamı abakusa sahiptir. Bu veriler Olba/Diocaesarea Piramit Çatılı Kule Mezar'ın pilaster başlıklarını daha çok MÖ 3.-2. yüzyıl içinde değerlendirmek gerektiği sonucunu doğurmaktadır. MÖ 3. yüzyıl örneklerinde kyma reversa profilinin üst kavisi daha büyük ve dışbükey kavisi belirgin olduğundan, alt kavisin yüksek ve sığ işlenmesine karşın üst kavisin küçüldüğü Olba başlığı, profillerinin biçimi bakımından MÖ 216-200 yıllarına tarihlenen Delos Philippos Stoası⁵³, MÖ 175-164 yıllarına tarihlenen Milet Bouleuterionu, MÖ 197-159 yıllarına tarihlenen Pergamon Athena Kutsal Alan Propylonu ile Orta Teras Gymnasionu Kuzey Stoa'da, 57 numaralı odada bulunan başlık ile karşılaştırılabilir (fig. 5). MÖ 159-138 yıllarına tarihlenen Hera Basileia Tapınağı'nın anta başlığı, gaganın alt ucunun dar işlenmiş olması bakımından Olba başlığı ile benzerdir ancak hem kyma reversa profilinin dejenerasyonu hem de kavettonun tamamlayıcı faskiasının genişlemesi gibi özellikler, Olba başlığından daha geç olduğunu göstermektedir. Nitekim MÖ 2. yüzyıla ait başlıklarda gaganın alt ucunun genişlediği görülmektedir. Bu özellik geison tacı olarak kullanılan *şahin gagası* profilinde de tespit edilmiştir⁵⁴. Olba başlığı, kyma reversa profilinin biçimi, gaganın alt ucunun henüz genişlememiş olması ve iyi şekillendirilmiş kavetto profilinde tamamlayıcı

⁴⁷ Keil – Wilhelm 1931, 59-60; Fedak 1990, 88, fig. 111.

⁴⁸ Berns 1999, 111-122.

⁴⁹ Durukan 2003, 221-235.

⁵⁰ Er-Scarborough 2017, 131-134.

⁵¹ Durukan 2019, 113-129.

⁵² Shoe 1936, 116.

⁵³ Shoe 1936, 124, lev. LIX.10.

⁵⁴ Shoe 1936, 117.

faskianın ince işlenmesi gibi özelliklerinden dolayı MÖ 3. yüzyılın sonu-2. yüzyılın ilk yarısına ait örneklerle benzerdir⁵⁵. Araştırmacılar, anıt mezarın Anadolu'dan ziyade, Suriye mimari geleneğini yansıttığını tespit etmiştir⁵⁶. Ancak dorik mimari blokların biçimi, stili ve kullanılan profiller, yapıda Anadolu'lu bir mimarın çalıştığı konusunda ipuçları sunmaktadır⁵⁷. Bu nedenle anıt mezarın değerlendirilmesinde, dorik mimari blokların biçim ve stil özellikleri de detaylıca ele alınmalıdır. M. Durukan, her yönüyle değerlendirdiği yapıyı haklı gerekçelerle MS 1. yüzyıla, hatta MS 68 civarına tarihlemiştir⁵⁸. Eğer anıt mezar ile ilgili bu öneri doğruysa, yapı, kyma reversalı *şahin gagası* profilinden oluşan pilaster başlıklarının Roma Dönemi'nde kullanımının devam ettiğini gösteren tek örnek olacaktır.



Figür 6a-b: Olba/Diocaesarea Piramit Çatılı Kule Mezar

Kyma Reversa

Dorik yapıların bir kısmında kullanılan başlıklar *şahin gagası* profili yerine kyma reversa profilinden oluşmaktadır (fig. 7). Profil üstte dikey faskia ya da kavetto ile taçlandırılır. MÖ 6. yüzyılda aiol, ion ve dor düzeninde kullanılmaya başlanan kyma reversa profilinden oluşan anta başlıkları, 5. yüzyıldan 3. yüzyıla kadar az sayıdaki dor ve ion düzenli yapılarda çalışılmış, MÖ 2. yüzyılda ise Anadolu dahil geniş bir coğrafyada yaygınlaşmıştır. C. Weickert⁵⁹ ve G. Gruben⁶⁰ tarafından dorik anta başlıklarından esinlenilerek oluşturulduğu önerilen bu tip başlıklar, L. T. Shoe tarafından ionik anta başlıkları⁶¹, A. D. Brockmann tarafından ise Arkaik-ionik anta başlıkları grubunda değerlendirilmiştir⁶².

⁵⁵ Kule Mezar'ın dorik geisonları da mutulus plakası ile guttaenin belirgin işlenmesi bakımından MÖ 3. yüzyıl yapılarıyla; geison soffiti ile mutulus plakaları arasında oluşan faskia, damlalığın uç kısmının işlenmeden iç kavisin doğrudan mutulus plakasının üst bitim noktasına bağlanması, damlalık faskiasının fazla genişlememiş olması ve geison tacı olarak kullanılan faskialı Pergamon ovolosunun varlığı bakımından ise MÖ 2. yüzyıl yapılarıyla benzerlik içindedir.

⁵⁶ Petra ve Aleksandria'daki dorik yapılarda *şahin gagası* profilinin kullanıldığına dair bir veri tespit edilememiştir (Karşılaştırma için bk. McKenzie 1990; Pensabene 1993; McKenzie 2007). Aleksandria'da bulunan ve MÖ 2. yüzyıla tarihlenen Mustafa Paşa Mezar 2'nin plaster başlıkları, Pergamon ovolosu ve kavettodan oluşmaktadır. Başlığın boyun kısmının yüzeyi, Olba ve Kurşun Kalesi başlıklarında olduğu gibi iki faskiaya ayrılmıştır (McKenzie 1990, 123, lev. 181b).

⁵⁷ *Şahin gagası* profilinin olmamasının yanı sıra geison tacı olarak kullanılan faskialı Pergamon ovolosu, Hellenistik Dönem'de Pergamon merkezli yayılım göstermiş olup, Batı Anadolu ve adalarda sıkça tercih edilmiştir (Shoe 1936, 37; Gider-Büyüközer 2013, 320-323). Petra'daki mezarlarda Pergamon ovolosu sıkça kullanılmış olmasına karşın, faskialı Pergamon ovolosu tespit edilmemiştir (McKenzie 1990).

⁵⁸ Durukan 2003, 221-235; Durukan 2019, 113-129.

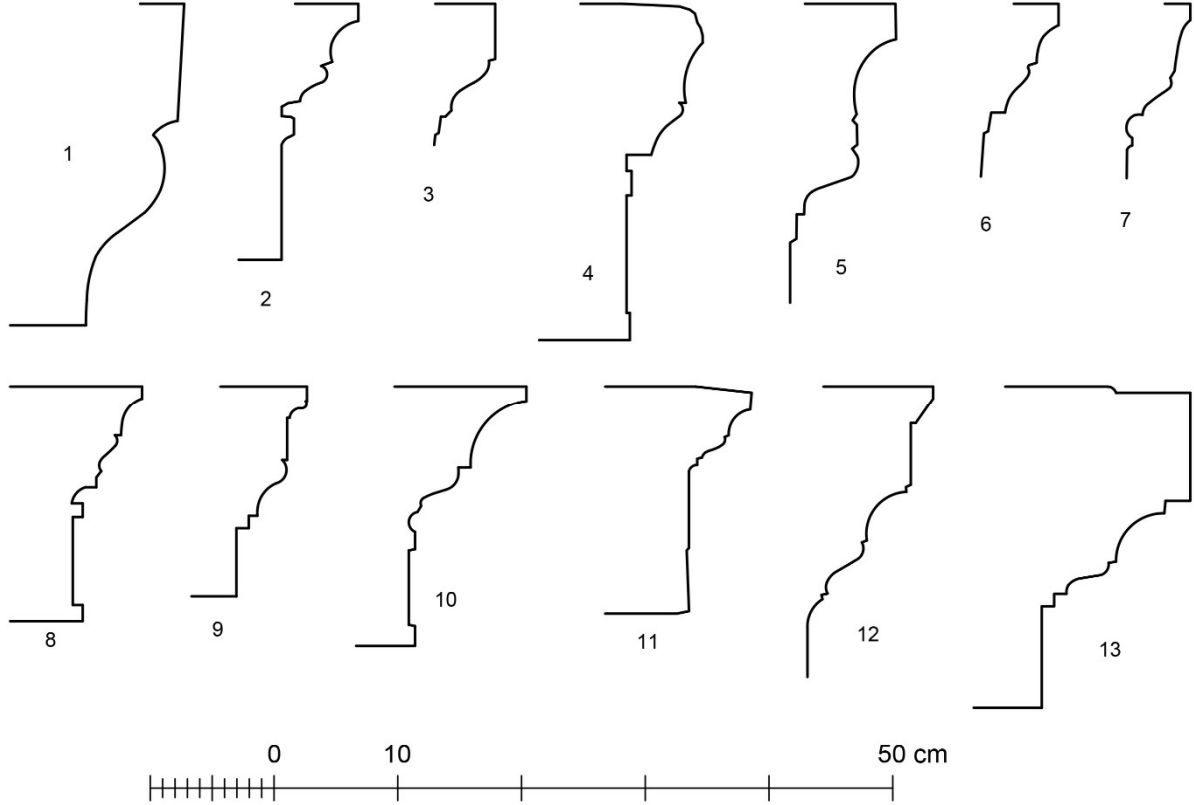
⁵⁹ Weickert 1929, 136.

⁶⁰ Gruben 1966, 79.

⁶¹ Shoe 1936, 174.

⁶² Brockmann 1968, 69-70.

Assos Athena Tapınağı'nda bulunan 26 cm yüksekliğindeki profilli bir köşe bloğunun anta başlığı olabileceği düşünülmektedir⁶³. Kyma reversa profilinden oluşan başlık, dikey bir faskia ile tamamlanmıştır (fig. 7.1). Dor düzeninde anta başlıkları çoğunlukla *şahin gagası* profilinden oluşmasına karşın, az da olsa Assos örneğindeki gibi kyma reversadan oluşan başlıklar da vardır. En erken örnekleri MÖ 6. yüzyılda görülen bu tip anta başlıkları Delphi'deki Massiliot ve Siphnosluların Hazine Dairesi'nde, Naksos Adası'ndaki Sangri Tapınağı'nda ve Keos Adası'nda yer alan, dor düzenindeki Korresia Tapınağı'nda tespit edilmiştir⁶⁴. B. D. Wescoat, profilin biçiminin Korresian Tapınağı'nın anta başlığıyla yakın benzerliğe sahip olduğunu yazmıştır.



Figür 7: Kyma reversadan oluşan anta, pilaster ve paye başlıkları.

1) Assos Athena Tapınağı; 2) Mamurt Kale Tapınağı; 3) Priene Ekklesiasterion; 4) Priene Kuzey Stoa; 5) Priene Stadion; 6) Priene Gymnasion; 7) Priene Dorik Ev; 8) Pergamon Athena Kutsal Alanı Kuzey Stoa; 9) Aphrodisias Tiyatrosu (paye); 10) Milas Müzesi; 11) Pergamon Mermer Salon; 12) Bargylia Bazilika A; 13) Knidos D Kilisesi.

MÖ 302-263 yıllarına tarihlenen Mamurt Kale Tapınağı'nın sağlam korunan tek anta başlığı kavetto ile taçlandırılmış kyma reversa profilinden oluşmaktadır⁶⁵. 34,7 cm genişliğinde, 20,7 cm yüksekliğindeki başlıkta, profillerin alt başlangıcına düz yüzeyli tek bant işlenmiştir (fig. 7.2). Kyma reversa profilinin biçimi, alt içbükey kavisi belirlenmemiş kyma reversalı *şahin gagası* profilini andırmaktadır. Profilin hemen altında yer alan düz yüzeyli bant ise *şahin gagası* profilinden oluşan dorik anta başlıklarının karakteristiğidir. Kyma reversa profilinde üst kavisin büyük ve dışbükey formunun belirgin işlenmesi, MÖ 3. yüzyıl örnekleriyle uyumludur. Bu başlığın benzeri, MÖ 193 yılında varlığı kesin olarak

⁶³ J. T. Clarke tarafından tanımlanan bu parça (Clarke *et al.* 1902, 159) B. D. Wescoat tarafından da ele alınmış olup, yapı ile çok uyumlu olmamasına rağmen diğer olasılıklardan ziyade (büyük bir anıtın dorik siması, toikhobot ya da taç profili gibi) anta başlığı olma olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Wescoat 2012, 91-92, fig. 49).

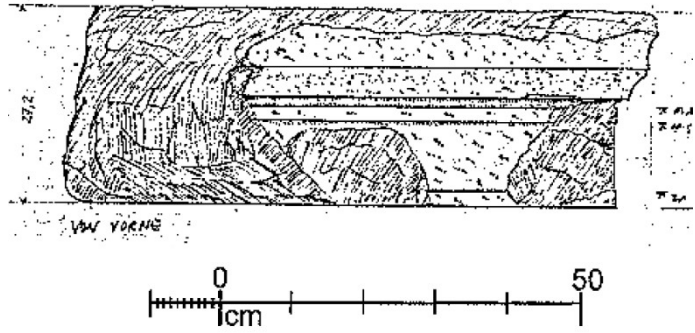
⁶⁴ Shoe 1936, 56, 64, 175, lev. XXI.7; Schuller 1985, 364-367, fig. 32-33; Daux - Hansen 1987, 153, lev. 70-71; Altekamp 1991, 89-90, 92-93, 125-126, 141-142, fig. 74-75, 80, 115.

⁶⁵ Conze - Schazmann 1911, 20, fig. 5.6-8.

bilinen Latmos Herakleiası Athena Tapınağı'nda tespit edilmiştir (fig. 8). Tapınağın anta başlığı, çağdaşı örneklerden farklı olarak *şahin gagası* profili yerine kyma reversa ve kavetto profiline sahiptir⁶⁶. Kyma reversa profilinin alt başlangıcında, Mamurt Kale Tapınağı'nda olduğu gibi yüksek kabartma olarak yapılmış düz yüzeyli bant vardır. Başlığın boyun kısmına rozet motifleri işlenmiştir. Tapınağın başlığı hem kyma reversa profilinin biçimi hem de profilin alt başlangıcında yer alan düz bantın varlığı nedeniyle Priene'de, çeşmenin doğusundaki caddenin karşında yer alan bir evde bulunmuş pilaster başlığı ve MÖ 200 civarına tarihlenen Ekklesiasterion'un pilaster başlığıyla karşılaştırılabilir⁶⁷ (fig. 7.3; 7.7). Dorion karışık düzende inşa edildiği düşünülen Athena Tapınağı'na ait anta başlığının biçimi her iki düzene de uygundur.



Figür 8: Latmos Herakleiası Athena Tapınağı



Figür 9: Priene Kuzey Stoa

Kavetto ile taçlandırılmış kyma reversa profilinden oluşan başlıklar Hellenistik Dönem'de özellikle Priene yapılarında yaygındır. Priene Ekklesiasterion'da bulunan pilaster başlığı kyma reversa profilinden oluşmaktadır⁶⁸. Başlık, dikey bir faskia ile taçlandırılmıştır (fig. 7.3). Boyun kısmında tek bant, kyma reversa profilinin alt başlangıcında ise genişçe düz bir bant vardır. MÖ 155-125 yılları arasına tarihlenen Priene Kuzey Stoa'nın anta başlıkları kyma reversa ve kavetto profilinden oluşmaktadır⁶⁹. Başlığın boyun kısmının başlangıcı ile profilin alt başlangıcı düz yüzeyli bant ile sınırlandırılmıştır (fig. 7.4; 9). Bu bantlar önceki örneklere nazaran genişlemiştir. Yine Priene'de yer alan yapılardan MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen dor düzenindeki Aşağı Gymnasion ve Stadion Stoası'nın anta başlıkları da Kuzey Stoa'da olduğu gibi kyma reversa ve kavetto profilinden oluşmaktadır⁷⁰ (fig. 7.5-7.6). Stadionun başlığı kyma reversa ile kavetto arasına işlenen ince bir faskianın varlığı nedeniyle tek örnektir. Sözü edilen bu örneklerin tamamında kyma reversa profilinin üst kavisi küçülmüştür. Profilin biçimi Pergamon Athena Kutsal Alan Propylonu, Hera Basileia Tapınağı ve Milet Magazin Salonu ile benzerdir. Ayrıca Priene'deki birkaç dorik evde, *şahin gagasını* andıran kyma reversa profili kullanılmıştır⁷¹ (fig. 7.7).

Assos Gymnasionu'nda kyma reversa ve kavettodan oluşan iki anta başlığı bulunmuştur⁷². İlk anta başlığında apophyge profilinin devamına düz yüzeyli bant işlenmiştir. Kyma reversa profilinin hem yüksekliği ile genişliği hem de alt kavisi ile üst kavisin yüksekliği eşittir. Kavetto profilinin ise dışa uzantısı kuvvetli, tamamlayıcı faskiası alışılmadık şekilde geniş işlenmiştir. Gymnasiondaki yuvarlak yapıda bulunan daha küçük boyutlu anta başlığında apophygeden sonra doğrudan profil başlamaktadır. Kyma reversa

⁶⁶ Peschlow-Bindokat 2005, 114.

⁶⁷ Shoe 1936, 65-66, lev. XXIX.12, 15.

⁶⁸ Wiegand - Schrader 1904, 227, fig. 219 (burada verilen ölçüler farklıdır); Shoe 1936, 65, lev. XXIX.12.

⁶⁹ von Kienlin 2004, 209, A 43, lev. 161.

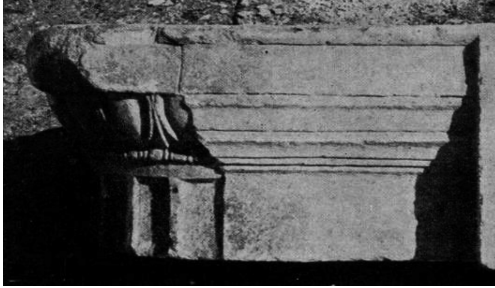
⁷⁰ Kirschen 1923/24, 146, 148, fig. 7.5b, 8; Shoe 1936, 66, 174, lev. XXIX.16-17; Erder 1967, 25-26, F. 12-13.

⁷¹ Shoe 1936, 66, 174, lev. XXIX.15.

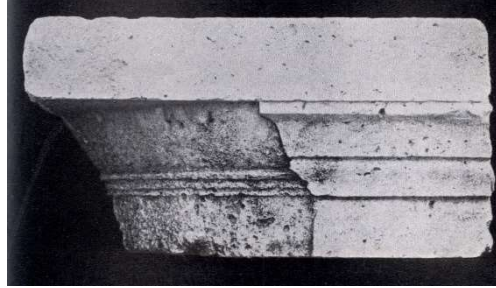
⁷² Clarke et al. 1902, 179.3, 7.

profilinde küçük işlenen alt kavisin içbükey formunun belirginleştirilmesi, üst kavisin dışbükey dönüşünün dar bir alana sıkıştırılması Geç Hellenistik Dönem stil özellikleri olup, yapının MÖ 2. yüzyılın 2. yarısında inşa edildiği düşüncesiyle de bağdaşmaktadır⁷³. Gymnasionda bulunan ilk başlık hem kyma reversa profilinin biçimi hem kavettonun dışa uzantılı işlenmesi hem de kavettonun tamamlayıcı faskiasının genişlemesi gibi stil özellikleri bakımından MÖ 100 civarına tarihlenen Delos Kabeirion'un paye başlıklarıyla benzerdir⁷⁴.

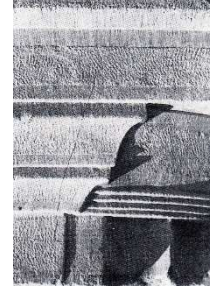
Kyma reversa ile kavettodan oluşan profil şeması anta ve pilaster başlıklarının yanı sıra paye başlıklarında da tercih edilen bir şemadır. MÖ 197-159 yıllarına tarihlenen Pergamon Athena Kutsal Alanı Kuzey Stoa'nın alt katına ait yarım sütunlu paye başlığına kyma reversa ve kavetto profili işlenmiştir⁷⁵. Başlığın boyun kısmı, anta başlıklarında olduğu gibi hem altta hem üstte düz yüzeyli bant ile sınırlandırılmıştır (fig. 7.8). Kyma reversa profilinin alt kavisini belirgindir. Bu başlığın benzeri MÖ 2. yüzyıla tarihlendirilen Latmos Herakleiası Bouleuterion Propylonu'nda⁷⁶ da vardır. Milet Magazin Salonu'nun yarım sütunlu paye başlıklarında (fig. 10), kyma reversa profilinin kyma rekta ile taçlandırılması, Magazin Salonu'nun köşe pilaster başlıkları ile Milet Müzesi'nde sergilenen bir pilaster başlığında da görülmektedir. Kyma rektadan oluşan taç profili, Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen Samos Misokampos Heroonu'na ait yarım sütunlu paye başlığında da tespit edilmiştir⁷⁷ (fig. 11). Başlık, hem kyma reversa profilinde üst kavisin küçülmesi hem de kyma rektadan oluşan taç profilinin biçimi bakımından Milet örnekleriyle benzerdir. MÖ 2. yüzyıla tarihlenen Samos Gymnasionu Xystosu'na ait yarım sütunlu paye başlığıyla çift yarım sütunlu paye başlığı, kyma reversa ile kavettodan oluşmaktadır⁷⁸ (fig. 12). Dor başlığının abakus bölümü, bu profillerin üst kısmında da devam etmektedir. Çift yarım sütunlu paye başlığı, kyma reversa profilinin üst kavisinin küçülmesi ve köşeli dönüşe sahip olması bakımından Milet Magazin Salonu ile benzerdir.



Figür 10: Milet Magazin Salonu



Figür 11: Samos Misokampos Heroonu



Figür 12: Samos Gymnasionu

MÖ 29/28 yıllarına tarihlenen⁷⁹ Aphrodisias Tiyatrosu'nun yarım sütunlu paye başlıkları, anta başlıklarının aksine kyma reversa profilinden oluşmaktadır⁸⁰. Bu profilin alt başlangıcına, annulet benzeri basamak şeklinde kademeli tek profil işlenmiştir (fig. 7.9; 13). Paye başlıklarında genellikle kyma reversa ve kavetto profilinin devamında abakus yer almasına karşın, Aphrodisias başlığına sadece kyma reversa işlenmiş ve başlık, kavetto profili olmaksızın, abakus ile son bulmuştur. Kyma reversa profilinin yüksekliği derinliğinden fazladır. Alt kavis düzleşerek neredeyse dikey bir form almış, buna karşın dışbükey kavisini belirginleştirilen üst kavisin dışa uzantısı kuvvetli verilmiştir. Bu yönüyle

⁷³ Delorme 1960, 169.

⁷⁴ Karşılaştırma için bk. Shoe 1936, 125, lev. LX.8; Erder 1967, 114-115, F14.

⁷⁵ Bohn 1885, 64; Rumscheid 1994, kat. 188.18, lev. 114.3.

⁷⁶ Wulzinger 1941, 23-24, lev. 31, 33; Büsing 1970, 53; Gider-Büyüközer 2013, 694-695, fig. 388.

⁷⁷ Wrede 1929, 82, ek XXXIII.1, XXXV.2.

⁷⁸ Martini 1984, 53-54, fig. 37a-b, lev. 8.5, A 51.

⁷⁹ Reynolds 1982, 161-162, no. 36; Reynolds 1991, 15-16; Rumscheid 1994, 9; Reynolds *et al.* 2007, no. 8.1, no. 8.5.

⁸⁰ Rumscheid 1994, 9, kat. 17, lev. 10.4. Yapı için bk. de Chaisemartin - Theodorescu 1991, 29-65.

kyma reversa profilinin biçimi Geç Hellenistik örneklerden belirgin bir form değişikliğiyle ayrılmaktadır.



Figür 13: Aphrodisias Tiyatrosu (yarım sütunlu paye)



Figür 14: Milas Müzesi

Milas Müzesi'nde sergilenen dorik bir yarım sütunlu paye başlığı kyma reversa ve kavetto profilinden oluşmaktadır⁸¹. Kyma reversa profilinin alt başlangıcı ince bir bant ile sınırlandırılmıştır (fig. 7.10; 14). Paye başlığında, boyun kısmının başlangıcı ve bitişinde yer alan bantlar, dönemin anta başlıklarında görülen profillerin tekrarı şeklindedir. Kyma reversa profili, kyma reversalı *şahin gagası* profiline büyük oranda benzer ancak Latmos Herakleiası Athena Tapınağı'nda olduğu gibi profilin alt ucu kesilmemiş sadece içbükey bir kavis ile vurgulanmıştır. Başlığın en yakın benzeri Priene'de bulunmuş ve L. T. Shoe tarafından MÖ 100 civarına tarihlenen örnekler arasında değerlendirilmiştir⁸². Dor başlığı, abakus genişliğinin azalmasıyla ortaya çıkan belirgin dışbükey kavisli ekinusu, annuletler yerine işlenen içbükey kavisli bandın varlığı ve ekinusun alt ve üst sınırının ince yontulu bantlar ile sınırlandırılıp, ekinus yüzeyinin hafif bosajlı işlenmiş olması bakımından Lagina ve Stratonikeia'daki Augustus Dönemi yapılarıyla benzerlik içindedir⁸³. Paye kısmına işlenen kyma reversa profilinin biçim açısından en yakın benzeri ise MS 17 yılından sonraya tarihlenen Pergamon Mermer Salon'un aedikulasını sınırlandıran pilaster başlıklarıdır (fig. 7.11). Kyma reversa ve kavettodan oluşan başlık, kyma reversa profilinde üst kavisin alt kavisten daha büyük ve dışa uzantısının kuvvetli işlenmiş olması bakımından benzerdir ancak kavettonun tamamlayıcı faskiasının geniş işlenmesi bakımından da Milas örneğinden ayrılmaktadır. Mermer Salon'un başlığında, boyun kısmının yüzeysel iki faskiaya ayrılması, erken örneklerle öykünme olarak yorumlanabilir.



Figür 15: Bargyilia Bazilika A



Figür 16: Knidos D Kilisesi

⁸¹ Gider-Büyüközer 2013, 709, 713, fig. 408a-c.

⁸² Shoe 1936, 66, lev. XXIX.15.

⁸³ Gider 2012, 265, 267-268, fig. 6-7; Gider-Büyüközer 2013, 55-60, 65-66, 72-76, 655, fig. 325, 663-664, fig. 339, 672, fig. 352, 744-745, fig. 446. Bu tip dor başlığı Assos Agorası'ndaki Heroon'da bulunmuş ve MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Clarke *et al.* 1902, 113, 115-116; Goethert - Scheif 1962, 38; Berns 2003, 180).

Bargylia Bazilika A'da ve Knidos D Kilisesi'nde bulunan kalp biçimli paye başlıkları kyma reversa ve kavettodan oluşmaktadır⁸⁴. Bargylia başlığı, Pergamon ovolosu ile taçlandırılmış abakusa sahiptir (fig. 7.12; 15). Düz bir abakus ile sonlanan Knidos başlığında ise kavetto profili ile abakus arasındaki geçiş derin bir faskia şeklinde verilmiştir (fig. 7.13; 16). Her iki başlıkta da kyma reversa profilinin alt kavisi küçülmüş ve neredeyse düzleşmiş, üst kavisin dışa uzantısı artmıştır. Bu yönüyle profiller, Aphrodisias Tiyatrosu'nun yarım sütunlu paye başlıklarını anımsatmaktadır.

Ovolo

Anadolu'daki dorik yapılarda kullanıldığı tespit edilen üçüncü tip, ovolo ve kavettodan oluşan kombinasyondur. İlk kez MÖ 4. yüzyılda ion düzenine ait örneklerde çalışılan bu tip anta başlıkları, MÖ 2. yüzyıldan itibaren ionik anta başlıkları için düzenli bir biçim halini almıştır⁸⁵. Ionik yapılarda hem bezemeli hem bezemesiz kullanılan bu tip⁸⁶, dorik yapıların tamamında bezemesizdir. Başlıklar genellikle altta apophyge profiline sahiptir. Bazı örneklerde ise apophyge ile ovolo arasına astragal işlenmiştir⁸⁷. Üç cephesinde de aynı profillerin yer alması nedeniyle dorik anta başlıklarından esinlendiği ve Hellenistik Dönem'de İonia'da gelişim gösterdiği tespit edilen bu tip anta başlıkları, Attik-ion tipi anta başlığı grubunda değerlendirilmektedir⁸⁸.

MÖ 241-223 yıllarına tarihlenen Delphi Attalos Stoası'nın anta başlıkları⁸⁹ kavetto ile taçlandırılmış ovolo ve astragalden oluşmaktadır. Başlığın boyun kısmı yüzeysel iki faskiaya ayrılmıştır (fig. 17). Ovolo profili belirgin dışbükey kavisli işlenmiştir. MÖ 3. yüzyılda nadir görülen ionik anta başlığının dor düzeninde inşa edilen Delphi Attalos Stoası'nda çalışılmış olması oldukça sıra dışı bir uygulamadır. Bu başlığın benzerleri Assos Agorası'nın batısındaki dorik yapıda⁹⁰ ve Ephesos Devlet Agorası Propylonu'nda⁹¹ görülmektedir. Propylona ait sağlam korunan tek anta başlığı ovolo ve kavetto profilinden oluşmaktadır (fig. 18). Ovolonun alt başlangıcına, bu tip başlıklarda görülen apophyge ya da astragal yerine düz bir bant işlenmiştir. Ovolo profilinin dışbükey kavisi kısmen belirgin, üst derinlik düz bir kesik şeklinde verilmiştir. Assos başlığı da apophyge profilinden sonra düz yüzeyli bant, devamında yer alan dışbükey kavisli ovolo ve kavetto profilinin varlığı bakımından Ephesos başlığıyla benzerdir (fig. 19). Bu iki başlığın benzeri Samos Kastro Tiganı'de bulunmuş ve MÖ 2. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir⁹².



Figür 17: Delphi Attalos Stoası

⁸⁴ Gider-Büyüközer 2013, 520-522, fig. 160a-b (Bargylia); 617, fig. 271a-b (Knidos).

⁸⁵ Shoe 1936, 29, 174.

⁸⁶ MÖ 4. yüzyılda Epidauros Propylonu'nda bezemeli olan bu başlık tipi, aynı yüzyılda Olynthus'ta bulunan 1934.4 envanter numaralı başlık ile Korinth Apollon Kutsal Alanı'nda bulunan bir örnekte bezemesizdir (Shoe 1936, 29). Pergamon Büyük Sunağın anta başlıkları (Schrammen 1906, lev. 11, 12.2; Rumscheid 1994, kat. 208.16, lev. 123.3) ile Asklepion'daki Asklepios Soter Tapınağı'nın anta başlıkları (Rumscheid 1994, kat. 190.3, lev. 116.5) bezemeli örnekler arasında yerini almaktadır. Kastabos Hemitheia Tapınağı'nda bulunan ve naostaki küçük bir naiskosa ait olabileceği önerilen anta başlığı parçası, kavetto ile taçlandırılmış bezemeli ovolodan oluşmaktadır (Cook - Plommer 1966, 115-116, 132-133, fig. 5, lev. 17.5).

⁸⁷ Shoe 1936, 29.

⁸⁸ Brockmann 1968, 70-79; Rumscheid 1994, 325-326.

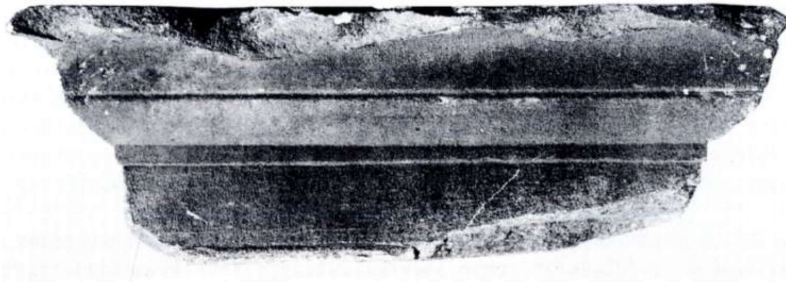
⁸⁹ Roux 1952, 175-176, fig. 17-18.

⁹⁰ Clarke *et al.* 1902, 61.

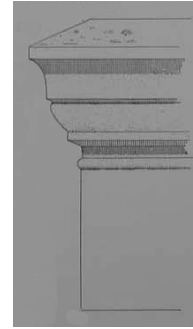
⁹¹ Thür 1996, 349, fig. 7.

⁹² Tölle-Kastenbein 1974, 35, Z 22.

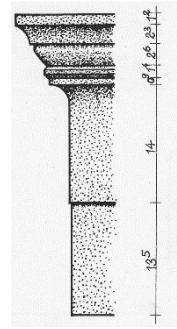
Hellenistik Villa'nın Güney Peristyli'ne ait olabileceği önerilen pilaster başlığı kavetto ile taçlandırılmış ovolo profilinden oluşmaktadır (fig. 20). Boyun kısmının yüzeyinin iki faskiaya ayrılması bakımından Delphi ile benzerdir ancak Kastro Tigani başlığında apophyge profilinin devamına astragal yerine trapez biçimli tek profil işlenmiş, ovolo profilinin yüzeyi hafif düzleşmiş ve üst kavis köşeli bir dönüş ile verilmiştir. Profilin bu şekli Aigai Market Yapısı'nın pilaster başlığında da görülmektedir⁹³. Ephesos başlığında ovolo profili, Delphi örneğine nazaran dışbükey kavisini yitirmiştir. Ovolonun üst kavisinin köşeli bir dönüş ile verilmiş olması ve altta düz bandın varlığı ise Assos ve Kastro Tigani başlığını anımsatmaktadır. H. Thür yapıyı, mimari bloklarının stil özellikleri bakımından MÖ 2. yüzyılın ortasından Augustus Dönemi'nin başlangıcına kadarki geniş bir zaman dilimine tarihlendirmiştir⁹⁴.



Figür 18: Ephesos Devlet Agorası Propylonu



Figür 19: Assos Agorası



Figür 20: Kastro Tigani

Aphrodisias Tiyatrosu'nun anta başlıkları astragal, ovolo ve kavettodan oluşmaktadır. Başlık, kyma reversadan oluşan taç profili ile sınırlandırılmış bir abakusa sahiptir (fig. 21). Boyun kısmının başlangıcına genişçe bir düz yüzeyli bant, profillerin alt sınırına ise apophyge işlenmiştir. Bu tip anta başlıkları kavetto tacı ile sonlandırılmış olup, genellikle abakus bölümü yoktur⁹⁵. MÖ 2. yüzyıl içinde değerlendirilen örneklerden Ephesos Çeşme Yapısı, küçük bir ovolo ile taçlandırılmış yüksekçe bir dikey faskiaya, Delos Granit Palaestra'nın anta başlıkları ise düz bir faskiaya sahiptir⁹⁶. L. T. Shoe tarafından faskia olarak tanımlanan bu bölümler, dor başlığındaki abakus bölümünü karşılamakta olup, Erken İmparatorluk Dönemi'nde anta başlıklarında yerini alan abakusun en erken örneklerini oluşturmaktadır.

Aphrodisias Tiyatrosu'nun anta başlığının benzeri MÖ 25 civarına tarihlenen Sagalassos Dorik Çeşme'de görülmektedir (fig. 22). U planlı yapının her iki kenarının başlangıcında yer alan kare biçimli paye başlıklarının üç cephesine astragal, ovolo ve kavetto profili işlenmiştir. Başlıkların üst bitiminde, fazla yüksek olmayan düz bir abakus vardır. Profillerin alt sınırına ise apophyge işlenmiştir. Aphrodisias ve Sagalassos başlıklarının benzeri Sura Apollon Tapınağı'nda tespit edilmiştir. Tapınağın köşe pilaster başlığı ovolo ve kavettodan oluşmaktadır. Başlık, küçük bir ovolo ile taçlandırılmış, fazla yüksek olmayan abakusa sahiptir (fig. 23). Boyun kısmının başlangıcının devamında düz yüzeyli tek bant, profillerin alt başlangıcında ise apophyge vardır. Apophyge ile bu bant arasında kalan alana, her bir cephede ikişer adet olmak üzere, yuvarlak formlu, düz yüzeyli kabartmalar işlenmiştir. Bu kabartmalar rozet motifi için ayrılmış olmalıdır. Sura başlığının özellikle

⁹³ Bohn 1889, 19-20, fig. 22.

⁹⁴ Thür 1996, 358-359. H. Thür, bu tarih önerisini yapı tipi bakımından sınırlandırmayı denemiş ancak kesin bir sonuca ulaşamamıştır (359-361).

⁹⁵ Olynthus'ta bulunan ve MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen 1934.4 envanter numaralı anta başlığı sadece astragal ve ovolodan oluşmaktadır. Başlık, kavetto profili yerine fazla yüksek olmayan dikey bir faskia ile taçlandırılmıştır (Shoe 1936, 30, lev. LXXVI.35).

⁹⁶ Shoe 1936, 32, lev. XVII.29, 31.

Aphrodisias Tiyatrosu ve Sagalassos Dorik Çeşme ile benzerliği, söz konusu başlıkların çağdaş olabileceği düşüncesini doğurmaktadır⁹⁷. Dorik mimari blokların stil özellikleri de bu öneriyi desteklemektedir⁹⁸.



Figür 21: Aphrodisias Tiyatrosu (anta)



Figür 22: Sagalassos Dorik Çeşme

Letoon Tiyatrosu Batı Kapısı'nın pilaster başlıkları ovolo ve kavettodan oluşmaktadır. Başlığın üst bitiminde fazla yüksek olmayan abakus vardır (fig. 24). Kavetto doğrudan abakusun alt sınırında sonlandırılmış, tamamlayıcı faskia işlenmemiştir. Letoon Tiyatrosu'nun MÖ 100 ile MÖ 42 yılı arasında inşa edildiği kabul edilmektedir⁹⁹. MÖ 42 yılında Marcus Junius Brutus tarafından tahrip edilen kentte aynı yıl Marcus Antonius'un desteğiyle yeniden inşa faaliyetleri başlamış ve kent daha sonra MÖ 30/29 yıllarında Augustus'un da yardımını almıştır¹⁰⁰. Letoon Tiyatrosu Batı Kapısı'nın dorik mimari bloklarında Hellenistik gelenekten ziyade Roma mimari karakteri ağır basmaktadır¹⁰¹.

⁹⁷ Tapınağın naosunda, batı duvarın üçüncü sırasında yer alan ve kral Ptolemaios'tan söz eden yazıt, tapınağın tarihine ışık tutan en erken tarihli, önemli bir belgedir. Burada sözü edilen kişinin Mısır Kralı X. Ptolemaios ya da Mauretania Kralı Ptolemaios olabileceğine dair görüşler vardır. J. Nolle, MS 17-39 yılları arasında hüküm süren Mauretania Kralı Ptolemaios'un, ülkesindeki iç karışıklıklar nedeniyle Likya'ya gelmiş olmasının pek olası görünmediğini, bu nedenle yazıtta sözü edilen Ptolemaios'un, MÖ 88 yılında Myra'ya sığınan X. Ptolemaios olduğunu düşünmektedir (Nolle 2006, 516-517). Yazıtın naos içindeki konumu ve durumu (İlci 2019, lev. 28), bunun devşirme bir blok olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Çünkü tapınakta doğrudan ya da dolaylı yoldan bağlantısı olan bir yazıt, halkın görebilmesi için naos duvarlarının dış cephesine ya da anta bloklarının cephesine yazılır. Naosun içinde, kuzeybatı köşeye yakın konumda olan blok, özellikle yazıtın iç cepheye gelecek şekilde yerleştirilmiş olabileceği izlenimi vermektedir. Blok üzerinde aynı yıla tarihlenen iki farklı yazıtın yer alması da ilginçtir.

⁹⁸ Tapınağın yüksek bir podyum üzerinde yükselmesi ve naosa ulaşımı sağlayan basamakların sadece ön cephenin merkezinde yer alması, Roma tapınak mimarisine has özelliklerdir. Dorik arşitravlarda guttea açılmadığı için regula plakası ve gutteanın açılacağı bölüm çift kademe oluşturmuştur. Her iki plakanın da yüzeyinin perdahlanmış olması, gutteanın planlanmadığını ya da sonradan vazgeçildiğini göstermektedir. Bu tip arşitravlar Augustus-Tiberius Dönemi'ne tarihlenen Hierapolis Apollon Kutsal Alan Portikosu'nun traverten cephesinde (Ismaelli 2009, fig. 21, 23) ile Nil Nehri üzerindeki Philae adasında yer alan ve MÖ 13-12 yıllarına tarihlenen Augustus Tapınağı'nda görülmektedir (McKenzie 2007, 166-168, fig. 286-287; Pensabene 1993, 515, kat. no. 950, lev. 99). Ayrıca yarım kalmış yapıların bazı bloklarında guttae açılmış iken, bazılarında açılmamış, dolayısıyla regula plakası çift kademeli bir görünüm almıştır (Gider-Büyüközer 2013, 155-157). Tapınağın triglif-metop bloklarında, trigliflerin genişliği ile yüksekliği arasındaki oran azalmış, böylece triglifler geniş ve basık bir form almıştır. Triglif genişliğinin ortalama 1,5 katı olması gereken metoplar ise neredeyse triglif genişliğine eşittir. Bu tip triglif ve metoplar daha çok Erken İmparatorluk Dönemi yapılarında tespit edilmiştir (Gider-Büyüközer 2013, 296-299). Triglif-metop frizinin üst kısmını sınırlandıran yüksekçe çalışılmış yatay bant, MÖ 2. yüzyılda Aigai'deki dorik yapılarda, akabinde Erken İmparatorluk Dönemi'nde Batı Anadolu'daki antik kentlerde çalışılmıştır (Gider-Büyüközer 2013, 221-224). Dorik yapılarda ionik geisonun kullanılması ise MÖ 2. yüzyıl ve sonrasında yaygınlaşmıştır (Gider-Büyüközer 2013, 327-328, dn. 1543, 1545).

⁹⁹ De Bernardi Ferrero 1970, 81-82 (ortalama MÖ 100 civarı); von Hesberg 1994, 131 (1. yüzyıl ortası); Webb 1996, 123 (MÖ 100 ile MÖ 42 arası).

¹⁰⁰ De Bernardi Ferrero 1970, 81-82.

¹⁰¹ Pilaster başlıklarında tespit edilen geç özelliklerin yanı sıra dorik arşitravı taçlandıran kyma reversa profilinde alt kavisin düzleşerek neredeyse dikey bir form alması, Erken İmparatorluk Dönemi'nden itibaren bilinmektedir. Dorik geisonda mutulus plakaları ile gutteanın izole işlenmesi Geç Hellenistik Dönem'de başlayan, Erken

Pilaster başlıkları, ovolo profilinin yüksekliğini yitirmesine karşın, dışbükey kavisini koruması bakımından Aphrodisias Sebasteionu Kuzey Portiko'nun başlıklarıyla, kavetto profilinin tamamlayıcı faskiasının işlenmemiş olması bakımından Sebasteion'un Güney Portikosu'na ait pilaster ve anta başlıklarıyla, fazla yüksek olmayan düz bir abakusa sahip olması bakımından ise Sagalassos Dorik Çeşme'nin paye başlıklarıyla benzerdir¹⁰². Bu doğrultuda tiyatronun inşasının MÖ 1. yüzyılda başladığı kabul edilebilir ancak Batı Kapısı'nın mimari dekorasyonunun MÖ 30/29 yılındaki Augustus'un yardımından sonra başladığı önerilebilir.



Figür 23: Sura Apollon Tapınağı



Figür 24: Letoon Tiyatrosu Batı Kapı



Figür 25: Aphrodisias Sebasteionu Kuzey Portiko

Aphrodisias Sebasteionu Kuzey Portiko'ya ait kare biçimli paye başlığı ovolo ve kavettodan oluşmaktadır (fig. 25). Üstte kyma reversa profili ile taçlandırılmış abakus vardır. Başlığın boyun kısmının başlangıcına düz yüzeyli bant, profillerin alt sınırına ise apophyge işlenmiştir. Ovolo profili dışbükey kavisini korumuş ancak yüksekliğini yitirmiştir. Kuzey Portiko'nun yarım sütunlu paye başlıklarında da aynı şema tercih edilmiştir. Ancak bu başlıklarda, ovolonun alt sınırında, ekinusu ion kymationlu dor başlıklarında görülen basamak biçimli üç annulet devam ettirilmiştir. Sebasteion'un Güney Portikosu'nun doğu duvarında yer alan pilaster başlıkları astragal, ovolo ve kavettodan oluşmaktadır. Kavetto profilinin üst faskiası işlenmemiş, profil doğrudan abakusun alt sınırına bağlanmıştır. Üstte kyma reversa profili ile taçlandırılmış abakus vardır. Astragalin altına apophyge işlenmiştir. Aynı şema, üç cepheli işlenen anta başlığının doğu ve kuzey cephesinde de devam ettirilmiştir, batı iç cephesi ise ekinusu ion kymationlu dor başlığı şeklinde düzenlenmiştir (fig. 26). Sebasteion'un inşası Tiberius zamanında başlamış ve Nero zamanında bitirilmiştir¹⁰³. Bu nedenle yapının MS 20-60 yıllarına tarihlendiği söylenebilir.

Hierapolis Frontinus Caddesi'nin batısında yer alan dor düzenindeki Flavius Zeuxis Mezar Anıtı'nın pilaster başlıkları, Sebasteion'un Güney Portikosu'nda olduğu gibi astragal, ovolo ve kavettodan oluşmaktadır (fig. 27). Üstte kymation ile taçlandırılmış abakus vardır. Flaviuslar Dönemi'ne tarihlendirilen¹⁰⁴ yapının başlıkları hem profillerinin iyi şekillendirilmiş olması hem de kavettonun biçimi bakımından Sebasteion'un Güney Portikosu ile benzerdir¹⁰⁵. Bu profil şeması MS 81-84 yıllarına tarihlenen Perge Demetrios ve Apollonios Zafer Takı'nın köşe pilaster başlıklarında¹⁰⁶ da görülmektedir (fig. 28). Astragal,

İmparatorluk Dönemi'nde yaygınlaşan bir stildir (Gider-Büyüközer 2018, 68, tab. 1). Bunun yanı sıra damlalıklarda iç kavisin yuvarlaklığını yitirerek, L şeklinde köşeli bir form alması ve faskia genişliğinin damlalığın iç genişliğinden daha fazla olması gibi stil özellikleri MÖ 29/28 yıllarına tarihlenen Aphrodisias Tiyatrosu proskenionu ile MS 20-60 yıllarına tarihlenen Aphrodisias Sebasteionu Kuzey Portiko'nun geisonlarında görülmektedir (Gider-Büyüközer 2013, 356-357).

¹⁰² Letoon Tiyatrosu Batı Kapısı'nın pilaster başlıkları oldukça küçük boyutlu olduğundan, detayların yok sayıldığı da göz ardı edilmemelidir.

¹⁰³ Reynolds 1981, 317-319, no. 1, lev. 9a-h, 10a-e; Reynolds *et al.* 2007, no. 9.1, no. 9.25.

¹⁰⁴ Ismaelli 2009, 399-400.

¹⁰⁵ Yapının mimari bloklarının dekorasyonunda, aynı kentte yer alan Augustus ve Iulius-Claudiuslar Dönemi'nde inşa edilen dorik yapıların model alındığı düşünülmektedir (Ismaelli 2009, 399-400).

¹⁰⁶ İnan 1989, 237-244, fig. 1-2. Tarihi için bk. İnan 1989, 240-242.

ovolo ve kavettodan oluşan bu başlıklarda kavettonun üst sınırına tamamlayıcı faskia işlenmemiş, bu nedenle profil doğrudan abakusun alt başlangıcında son bulmuştur. Fazla yüksek olmayan abakus ise düzdür.



Figür 26: Aphrodisias Sebasteionu
Güney Portiko



Figür 27: Hierapolis Flavius Zeuxis Mezar
Anıtı



Figür 28: Perge
Demetrios ve
Apollonios Zafer Takı

Tripolis'te, doğu batı doğrultulu Sütunlu Cadde ile kuzey-güney doğrultulu Hierapolis Caddesi'nin kesişim noktasında yer alan kare biçimli payenin başlığı¹⁰⁷ astragal, ovolo ve kavettodan oluşmaktadır (fig. 29). Başlık, yüksekçe çalışılmış Pergamon ovolosu ile taçlandırılmış abakusa sahiptir. Boyun kısmının başlangıcına bant, profillerin alt sınırına ise fazla belirgin olmayan apophyge işlenmiştir. Başlığın genel şeması ve profillerin biçimi MS 1. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen örneklerle benzerdir. Abakusu taçlandırılan kymationun yüksek işlenmiş olması ise Hierapolis Frontinus Caddesi'nin sütun ve paye başlıklarında da görülen bir özelliktir. Kymation yüksekliğinin dönem ilerledikçe artması, dor başlıklarında da takip edilebilmektedir¹⁰⁸. Lykos Vadisi'ndeki Flaviuslar Dönemi yapılarında ve Kremna Hadrian Forumu'nda kymationun, abakus yüksekliğinin yarısından fazlasını kapladığı tespit edilmiştir (2:3 oranı). Tripolis Sütunlu Cadde'nin paye başlıklarında, Blaundos başlığının aksine ovolo ve kavetto profilinin dışa uzantısı kuvvetli, kavetto profilinde iç kavis dönüşü belirgindir. Bu yönüyle başlık, MS 81-84 yıllarına tarihlenen Perge Demetrios ve Apollonios Zafer Takı'nın köşe pilaster başlıklarıyla benzerdir. Sütunlu Cadde'nin dorik cephe düzenlemesi ve mimari blokların stil özellikleri bölgede yer alan kentlerden Hierapolis, Laodikeia ve Blaundos ile uyumludur, dolayısıyla caddenin Flaviuslar Dönemi imar faaliyetleri kapsamında yapıldığı önerilmiştir¹⁰⁹. Başlıkların stili de bu döneme tarihlenen yapılarla birlik içindedir.

Blaundos Dorik Portiko'nun kare biçimli paye başlığı astragal, ovolo ve kavettodan oluşmaktadır¹¹⁰. Başlık, Pergamon ovolosu ile taçlandırılmış abakusa sahiptir (fig. 30). Söz konusu yapının başlığında kavettonun tamamlayıcı faskiasının işlenmemiş olması, yukarıda sözü edilen örneklerle benzerdir ancak kavetto profilinin yüzeyel işlenmiş olması bakımından da bu örneklerden ayrılmaktadır. Geç Flaviuslar Dönemi'ne tarihlendirilen yapının¹¹¹ en yakın benzeri Hierapolis Frontinus Caddesi'ndeki yarım sütunlu paye başlıklarının bir grubunda (tip c16) tespit edilmiştir¹¹². Bunlar, paye kısmına işlenen astragal, ovolo ve kavettodan oluşan profil şeması, ovolonun yüksekliğini yitirmesi ve kavettonun yüzeyel işlenmesi gibi stil özellikleri bakımından Blaundos ile benzerdir.

¹⁰⁷ Duman 2013, 189-193, fig. 17.

¹⁰⁸ Gider-Büyüközer 2013, 58, tab. 3.

¹⁰⁹ Gider 2007, 25-31; Ismaelli 2009, 404-407; Duman 2013, 189-193.

¹¹⁰ Filges 2006, 199-200, fig. 195-196. Yayımda hem yarım sütunlu paye başlıkları hem de pilaster başlığının abakusunu taçlandırılan profil ince, düz yüzeyli tek bant şeklinde gösterilmiştir. Ancak bu profil altta eğimli, üstte düz olmak üzere iki kademelidir, dolayısıyla Pergamon ovolosudur. Karşılaştırma için bk. Filges 2006, fig. 198.

¹¹¹ Filges 2006, 201-203.

¹¹² Ismaelli 2009, 200-202, fig. 229.



Figür 29: Tripolis Sütunlu Cadde



Figür 30: Blaundos Dorik Portiko



Figür 31: Kurşun Kalesi

Kilikya Bölgesi'nde yer alan İsmaili (Asar)/ Kurşun Kalesi Dor Tapınağı'nın köşe pilaster başlıkları¹¹³, astragal, ovolo ve kavettodan oluşmaktadır (fig. 31). Başlık fazla yüksek olmayan abakus ile sonlandırılmıştır. Boyun kısmı iki faskiaya ayrılmış, astragalın alt sınırına apophyge işlenmiştir. Ovolo profili belirgin dışbükey kavisli işlenmesine karşın yüksekliğini yitirmiş, kavetto profilinin ise üst faskiası belirlenmiştir. Bu yönüyle Aphrodisias Sebasteionu Kuzey Portiko'nun başlıklarını anımsatan Kurşun Kalesi örneğinin bölgedeki en yakın benzeri Lamos'taki korinth düzenli tapınağın anta başlığıdır¹¹⁴. Lamos başlığı hem ovolonun hem de kavettonun biçimi bakımından Kurşun Kalesi'nin tekrarı niteliğindedir. Kurşun Kalesi Tapınağı genellikle MS 1. yüzyıla tarihlendirilmekte olup, araştırmacılar yapının Flaviuslar Dönemi'nde bölgede sağlanan istikrarın sonucu artan imar faaliyetleri içinde yer alabileceğini düşünmektedir¹¹⁵. Lamos Tapınağı'nın ise MS 76/7 yıllarında İmparator Vespasian'a ithaf edildiği önerilmektedir¹¹⁶. Yukarıda sözü edilen, Anadolu'daki Flaviuslar Dönemi yapılarında görülen başlıklar ile aynı bölgede yer alan Lamos başlığı dikkate alındığında, Kurşun Kalesi Tapınağı'nın Flaviuslar Dönemi'ne tarihlendiğine dair öneriler güç kazanmaktadır.

MS 1. yüzyılın 2. yarısı-2. yüzyıl başına tarihlenen Lyrbe (Seleukeia) Agorası'nın doğu portığının gerisinde bulunan dükkanlardan 1 numaralı dükkan, cephe düzenlemesi bakımından diğer mekanlardan ayrılmaktadır¹¹⁷. Mekanın her iki kenarı dorik pseudo sütunlar ile sınırlandırılmış olup, bu sütunlar dorik üst yapıyı taşımaktadır. Mekana kemerli bir giriş ile ulaşılmaktadır. Kemerli girişin her iki yanını sınırlandıran ve kemeri taşıyan kirişlerin başlıkları anta başlığı gibi düzenlenmiştir (fig. 32). Astragal, ovolo ve kavettodan oluşan bu başlıkların boyun kısmında hem iç cephede hem de dış cephede yuvarlak formlu, düz yüzeyli kabartmalar vardır¹¹⁸. Profillerin biçimi MS 81-84 yıllarına tarihlenen Perge Demetrios ve Apollonios Zafer Takı ile Flaviuslar Dönemi'ne tarihlenen Hierapolis Flavius Zeuxis Mezar Anıtı'nın pilaster başlıkları ve Tripolis Sütunlu Caddenin paye başlığıyla benzerdir. Mekanın dorik sütunlarının rustik (bosajlı) stilde şekillendirilmiş olması, arşitrav

¹¹³ Şahin - Özdizbay 2014, 87, fig. 10-11. Söz konusu yayında pilaster başlıklarının beş kademeli bir kyma rekta profiline sahip olduğu yazılmıştır.

¹¹⁴ Söğüt 1999, 399-407. Tapınağın naosunda dor düzenine ait sütun tamburu ve iki adet dor başlığı bulunmuştur. Dor başlıklarının farklı şekillendirilmiş olmasından dolayı bunların tapınağa ait olamayacağı, yapının işlevinin değiştirildiği sonraki bir dönemde buraya taşınmış olabileceği düşünülmektedir (Söğüt 1999, 401).

¹¹⁵ Durugönül 2001, 159; Şahin - Özdizbay 2014, 98-100. B. Söğüt ise yapının MS 2. yüzyılda inşa edildiğini düşünmektedir (Söğüt 1998, 97).

¹¹⁶ Söğüt 1999, 405-407.

¹¹⁷ İnan 1998, 31, fig. 101.

¹¹⁸ 1 numaralı dükkanın devamında yer alan 3 numaralı dükkanın kapısını sınırlandıran pilaster başlıkları da 1 numaralı mekanın başlıklarında olduğu gibi astragal, ovolo ve kavettodan oluşmaktadır. Başlıkların boyun kısmına rozet motifleri işlenmiştir (İnan 1998, 31-32, fig. 108). Bu durum 1 numaralı mekanın başlıklarında görülen yuvarlak biçimli kabartmaların da rozetler için bırakıldığı düşüncesini doğrulamaktadır.

ve triglif-metop bloklarının stili ve metoplara işlenen rozetler, söz konusu yapının Flaviuslar Dönemi yapılarıyla benzerliğini ortaya koymaktadır.



Figür 32: Lyrbe (Seleukeia) Agorası 1 numaralı dükkan

Pergamon Ovolosu

Pergamon ovolosu, kısa sürede çok sayıda inşaat projesini bitirmek zorunda olan Pergamonlu mimarlar tarafından bulunan ve L. T. Shoe tarafından "*ovolo profilini şekillendirmenin kolay yolu*" olarak tanımlanan düz yüzeyli bir profildir¹¹⁹. Shoe, bu tip profili MÖ 2. yüzyılda inşa edilen Pergamon yapılarının karakteristiği olarak belirlemiştir. Bu yüzyılda anta, pilaster başlığı, dor başlığı, dorik arşitrav, ionik arşitrav, ionik friz, triglif-metop frizi, dorik ve ionik geison ile tympanon gibi farklı mimari bloklarda Pergamon ovolosu sıkça tekrarlanmıştır¹²⁰.

Stratonikeia antik kentinde, gymnasionun doğusunda, tiyatronun kuzeyinde kalan alanda dorik bir yapı kalıntısı vardır. Henüz kazısı yapılmayan bu alanda, yüzeyde pek çok mimari blok tespit edilmiştir. Bu mimari bloklardan dokuzunu pilaster başlıkları oluşturduğundan, söz konusu yapı "Pilasterli Yapı" olarak tanımlanmıştır. Başlıklar, ovolo ve kavettodan oluşmakta, üstte Pergamon ovolosu ile taçlandırılmış abakus ile son bulmaktadır (fig. 33a-b). Ovolo profili Pergamon ovolosu şeklinde, düz yüzeyli işlenmiş, üst derinliği vermek için profil üstte geriye doğru kesilmiş böylece kavetto ile ovolo arasında açılış oluşmuştur. Stratonikeia pilaster başlığında görülen Pergamon ovolosunun en erken örnekleri MÖ 2. yüzyılda, Pergamon Demeter Kutsal Alan Propylonu ile Ephesos Çeşme Yapısı'nın anta başlıklarında tespit edilmiştir¹²¹. Her iki yapı da dor düzeninde değildir. Dor düzenindeki yapılardan MÖ 197-138 yılları arasına tarihlendirilen Pergamon Alt Teras Gymnasion Stoası'nın çift yarım sütunlu paye başlıklarında¹²² Pergamon ovolosu ve kavetto profili vardır. Bu profil şeması Menderes Magnesiası Agorası'nın kalp biçimli paye başlıklarında¹²³ ve Termessos Bouleuterionu'nun kapısında¹²⁴ da görülmektedir. Sagalassos

¹¹⁹ Shoe 1936, 22.

¹²⁰ Gider-Büyüközer 2013, 54.

¹²¹ Shoe 1936, lev. XVII.27, 29.

¹²² Schazmann 1923, 19-28, lev. 14.2; Rumscheid 1994, kat. 217.2, lev. 128.2-3.

¹²³ Humann 1904, 120, fig. 126; Rumscheid 1994, kat. 143.5, lev. 91.4.

¹²⁴ Rumscheid 1994, kat. 356.1, lev. 188.2.

Dorik Çeşme'nin cephesinde kullanılan yarım sütunlu paye başlıkları astragal, Pergamon ovolosu ve kavettodan oluşmaktadır (fig. 34). Başlık, kyma reversa profili ile taçlandırılmış yüksekçe bir abakusa sahiptir. Söz konusu bu başlıklar, profil şeması bakımından Stratonikeia başlığı ile benzerdir. Ephesos Nero Stoası'nda, doğu taraftan erişimi sağlayan kemerli girişin her iki yanını sınırlayan ve kemeri taşıyan başlıklar astragal, Pergamon ovolosu ve kavettodan oluşmaktadır¹²⁵. Çağdaşı örneklerden farklı olarak abakus bölümü bulunmaz. Söz konusu başlık, dor düzeninde yaygın kullanıma sahip olan astragal, ovolo ve kavetto kombinasyonunun tekrarıdır ancak burada Stratonikeia örneğinde olduğu gibi ovolo profilinin yüzeyi düz işlenmiştir. Pilasterli Yapı'nın dorik mimari bloklarının genel şeması ve stil özellikleri Augustus Dönemi'nde inşa edilen Lagina Hekate Kutsal Alan Stoaları, Batı Stoa'nın gerisindeki dükkan sıraları ile Güney Propylon'un dorik mimari bloklarıyla birlik içindedir¹²⁶. Bu nedenle Pilasterli Yapı'nın da Augustus-Tiberius Dönemi'nde inşa edildiği söylenebilir.



Figür 33a-b: Stratonikeia Pilasterli Yapı



Figür 34: Sagalassos Dorik Çeşme

MS 54-68 yıllarına tarihlenen Ephesos Nero Stoası'nın anta başlıkları¹²⁷ altta çift astragal, devamında Pergamon ovolosu ve üstte abakustan oluşmaktadır (fig. 35). Abakusun üst sınırı kyma reversa profiliyle taçlandırılmıştır. Pergamon ovolosunun en üst noktası içe doğru döndürülerek, üst derinlik belirlenmiş, böylece ovolo ile abakus arasında aç oluşmuştur. Başlığın boyun kısmında yuvarlak formulu, düz yüzeyli iki kabartma vardır. MS 84-85 yıllarına tarihlenen Hierapolis Frontinus Caddesi'nin kare biçimli paye başlıkları da Pergamon ovolosundan oluşmaktadır¹²⁸. Başlık, yine Pergamon ovolosu ile taçlandırılmış abakusa sahiptir (fig. 36). Ovolo ile abakusun birleştiği noktada bir kırılma yok, bu nedenle profil doğrudan abakusun alt noktasına bağlanmıştır¹²⁹. Bu profil şeması aynı yapının yarım sütunlu paye başlıklarının bir grubunda da (tip c12) görülmektedir¹³⁰ (fig. 37). MS 2. yüzyıl başına tarihlendirilen Sidyma Flavia Nanna Mezar Anıtı'nın anta başlıkları¹³¹ biçim açısından Hierapolis örneklerini tekrarlamaktadır (fig. 38). Kilikya Bölgesi'nde Imbriogon Kome ve Karaböcülü'de¹³² bulunan dor düzenindeki peristyl avlulu konutların pilaster başlıkları da sadece Pergamon ovolosu ve abakustan oluşmaktadır. Ovolonun alt ve üst kavisi belirlenmemiştir. Söz konusu konutların MS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başına ait olabileceği önerilmektedir¹³³.

¹²⁵ Wilberg 1923, 82, fig. 139; Steskal 2010, lev. 233.1.

¹²⁶ Tırpan - Gider 2011, 376-379; Gider 2012, 265, 268-270, fig. 8-13; Tırpan - Büyüközer 2012, 441-442, fig. 12; Gider-Büyüközer 2013, 651-678; Tırpan *et al.* 2013, 65, fig. 6; Büyüközer 2015, 75-77, fig. 10-11.

¹²⁷ Wilberg 1923, 82, fig. 138; Lang 1985, 176-180, lev. 21; Steskal 2010, lev. 233.2.

¹²⁸ Ismaelli 2009, 301, kat. no. 11c, 12c, 15c, fig. 319, 231.

¹²⁹ L. T. Shoe bu profili, faskia ile birlikte kullanılan Pergamon ovolosunun diğer tiplerinin dejenere olmuş şekli olarak kabul etmektedir (Shoe 1936, 22).

¹³⁰ Ismaelli 2009, 200, fig. 229.

¹³¹ Benndorf - Niemann 1884, 78, lev. 22; Coulton 1982, 56; Dardaine - Longepierre 1985, 228, lev. 4.3; Cormack 1992, 96-99, 272-275; Berns 2003, 254-255, lev. 22.3-5.

¹³² Aydınoglu 2017, 293-294, fig. 5, 13.

¹³³ Aydınoglu 2017, 302.



Figür 35: Ephesos Nero Stoası



Figür 36: Hierapolis Frontinus Caddesi



Figür 37: Hierapolis Frontinus Caddesi



Figür 38: Sidyma Flavia Nanna Mezar Anıtı

Farklı Uygulamalar

Hierapolis Apollon Kutsal Alanı'nın mermer portikosu¹³⁴ ile Ephesos Domitian Tapınak Terası'nın yarım sütunlu paye başlıklarında¹³⁵ dor başlığının ekinusuna işlenen ion kymationu devam ettirildiğinden, dor başlığı ile paye başlığı aynı profil şemasına sahiptir (fig. 42). Hierapolis Apollon Kutsal Alanı'nın traverten cephesine ait yarım sütunlu paye başlıkları bezemesiz olmasına karşın, profilleri mermer portikonun başlıkları ile aynıdır¹³⁶. Bu şema Fontinus Caddesi'nin yarım sütunlu paye başlıklarının bir grubunda da (tip c13, tip c14 ve tip c15) görülmektedir¹³⁷. Frontinus Caddesi'ne ait bir pilaster başlığı astragal, kavetto ve abakustan oluşması bakımından bilinen örneklerden ayrılmaktadır¹³⁸. Pergamon Üst Teras Gymnasionu Eksedra M'nin kyma rekta başlıklı çift yarım sütunlu payelerinde¹³⁹, başlığın profil şeması paye kısmında da devam ettirildiğinden hem başlık hem paye altta içbükey kavisli bant ile devamındaki kyma rekta profilinden oluşmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Dorik anta başlığı en erken dönemlerden itibaren antanın yüzeyinden çıkıntı yapan ve "şahin gagası (hawksbeak)" olarak tanımlanan dorik kymadan oluşur. Şahin gagası profili altta içbükey bir kavis ile anta gövdesinden dışa doğru uzanır ve bunun tam tersi olan dışbükey profil ile devam eder. Erken örneklerde içbükey kavisin genişliği fazla, dolayısıyla dışa uzantısı kuvvetli iken, dönem ilerledikçe bu kavis daralmıştır. L. T. Shoe, bu gelişimin

¹³⁴ Ismaelli 2009, 21-22, fig. 32.

¹³⁵ Wilberg 1923, 15-16, fig. 21-24.

¹³⁶ Ismaelli 2009, 11-12, fig. 19-20.

¹³⁷ Ismaelli 2009, 200-202, fig. 229.

¹³⁸ Ismaelli 2009, 202, kat. no. 55c, fig. 232.

¹³⁹ Schazmann 1923, 66-67, lev. 17; Rumscheid 1994, kat. 227.3-4, lev. 132.3.

MÖ 4. yüzyıldan itibaren başladığını tespit etmiş olmasına karşın¹⁴⁰, Anadolu'daki 4. yüzyıl örneklerini oluşturan Labraunda yapıları ile MÖ 3. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Priene Tiyatrosu'nun anta başlığı, genişçe bir alt kavise sahip olması bakımından, çağdaşı diğer örneklerden ayrılmaktadır. Bunun yanı sıra, Shoe tarafından geniş bir coğrafyadan pek çok örneğin değerlendirildiği çalışmada, MÖ 4. yüzyıl ortasından itibaren ovalolu *şahin gagası* profilinde, ovalonun alt yarısını hareketlendirme eğiliminin başladığı ve ovalonun kyma reversa profiline dönüştüğü, böylelikle kyma reversalı *şahin gagası* profilinin oluştuğu tespit edilmiştir. Anadolu'daki dorik yapılar üzerine yaptığımız bu çalışmada, kyma reversalı *şahin gagası* profilinin Anadolu'da en erken MÖ 3. yüzyılın 3. çeyreğinde Didyma Apollon Tapınağı'nda çalışıldığı ve MÖ 2. yüzyıl sonunda ise *şahin gagası* profilinin kullanımının sona erdiği sonucuna ulaşılmıştır¹⁴¹.



Figür 39: Ephesos Domitian Tapınak Terası

Şahin gagası profilinde gaganın alt ucunun biçiminde, ovolo ve kyma reversa profillerinde gelişim takip edilebilmektedir. Labraunda yapılarında, erken örneklerde olduğu gibi gaganın alt ucu kesilmemiş, Priene Tiyatrosu hariç, MÖ 3. ve 2. yüzyıla ait başlıkların tamamında ise gaganın alt ucu kesik işlenmiştir. 3. yüzyılda oldukça ince belirlenen bu bölümün MÖ 2. yüzyıl örneklerinde genişlediği tespit edilmiştir. Ovalolu *şahin gagası* profiline sahip başlıklarda genellikle profilin yüksekliği derinliğinden daha fazladır. Priene Tiyatrosu'nun anta başlığında ovolo profilinin yüksekliği ve derinliği eşit işlenmiştir. MÖ 4. yüzyıl örneklerinden itibaren ovolo profilinin yüzeyinin hafif düzleştiği, MÖ 3. yüzyılda ise bu düzleşmenin belirginleştiği görülmektedir. Kyma reversa profili, MÖ 3. yüzyıl örneklerinde alt kavisi küçük ve derinliği yüzeysel, üst kavisi büyük ve dışbükey formu belirgin çalışılmıştır. Yüzyılın sonlarına doğru her iki kavisin yüksekliği eşitlenmiştir ve bu durum erken 2. yüzyıl örneklerinde de devam etmiştir. MÖ 2. yüzyılın 2. yarısında alt kavis büyümüş ve derinliği artmış, üst kavis ise küçülmüştür. Kyma reversalı *şahin gagası* profiline sahip başlıkların neredeyse tamamında kyma reversa profilinin yüksekliği derinliğinden daha fazladır. Pergamon Hera Basileia Tapınağı hem profilin geniş işlenmesi hem de kavislerin köşeli bir form alması bakımından dönemin diğer yapılarından ayrılmaktadır.

Dorik anta, pilaster ve paye başlıklarında *şahin gagası* profili genellikle kavetto ile taçlandırılır. Labraunda başlıklarının tamamı ile Priene Tiyatrosu ve Magnesia Agorası Batı Stoa'nın güney kısa cephesinde kullanılan pilaster başlığı, erken örneklerde olduğu gibi dikey bir faskia ile taçlandırılmıştır (fig. 5). Sözü edilen bu başlıkların bir kısmında ise (Labraunda Doğu Stoa ve Dorik Yapı hariç) dikey faskianın üst sınırına küçük bir ovolo profili işlenmiştir¹⁴². Kavetto ile taçlandırılan başlıklarda, profilin içbükey kavis iyi

¹⁴⁰ Shoe 1936, 116.

¹⁴¹ Olba/Diocaesarea'daki Piramit Çatılı Kule Mezar eğer önerildiği gibi MS 1. yüzyıla tarihleniyorsa, söz konusu yapı *şahin gagası* profilinden oluşan anta başlıklarının Roma Dönemi'nde de kullanıldığını gösteren yegane örnek olacaktır.

¹⁴² MÖ 6. yüzyılın sonlarından itibaren, Attika'daki dorik yapıların bir kısmında, dikey faskia küçük bir ovolo ya da kyma reversa profili ile taçlandırılmıştır. Parthenon'un anta başlığı ise zengin profil şemasıyla kanonik dor başlıklarından ayrılmaktadır. Başlık, kyma reversa profili ile taçlandırılmış dikey faskianın altında *şahin gagası* profiline sahiptir. *Şahin gagası*nın altında ise ion kymationu bezeli ovolo ile inci-boncuk bezeli astragal yer almaktadır. Parthenon başlığının profil şeması çağdaşı yapılardan Rhamnous Nemesis Tapınağı ile Sunion Poseidon Tapınağı'nda da tekrar edilmiştir (Shoe 1936, lev. LVII.7, 10; Miles 1989, 217-218). Sözü edilen bu örnekler, MÖ 5. yüzyılın dorik yapılarında görülmeye başlanan yoğun ionik etkinin anta başlıklarında da yer bulduğunun kanıtıdır.

şekillendirilmiş olup, erken örneklerde fazla yüksek olmayan bir tamamlayıcı faskia ile son bulur. MÖ 2. yüzyıl örneklerinde faskianın yüksekliğinin artmaya başladığı görülmektedir. Milet Müzesi'nde bulunan bir paye başlığı kyma rekta profili ile taçlandırılmış olması bakımından tek örnek olarak nitelendirilmiştir. Ancak bu başlığın benzeri Milet Magazin Salonu'nda tespit edilmiş olup, ölçülerin birbirine yakın olmasından dolayı bunların aynı yapıya ait olabileceği düşünülmektedir.

Dorik yapıların bir kısmında kullanılan başlıklar *şahin gagası* profili yerine kyma reversa profilinden oluşmaktadır (fig. 7; tab. 1). Profil, üstte dikey bir faskia ya da kavetto ile taçlandırılır. MÖ 6. yüzyılda aiol, ion ve dor düzeninde kullanılmaya başlanan kyma reversa profilinden oluşan anta başlıkları, 5. yüzyıldan 3. yüzyıla kadar az sayıdaki dor ve ion düzenli yapılarda çalışılmış, MÖ 2. yüzyılda ise Anadolu dahil geniş bir coğrafyada yaygınlaşmıştır. Kyma reversa ve kavettodan oluşan başlıklar Anadolu'da Assos Athena Tapınağı'ndan sonra en erken MÖ 3. yüzyılın sonlarında çalışılmış olmalıdır. L. T. Shoe, bu tip başlıkların Anadolu'daki dor düzenine ait Hellenistik örneklerinin sadece Priene yapıları ile sınırlı olduğunu dile getirmiştir¹⁴³. Ancak bu çalışmada, Priene'deki örneklerin yanı sıra Hellenistik Dönem'de Mamurt Kale, Latmos Herakleiası, Assos ve Pergamon'dan, Geç Hellenistik-Augustus Dönemi'nde ise Mylasa, Aphrodisias, Bargylia ve Knidos'tan da örnekler tespit edilmiştir. Çalışmada değerlendirilen mevcut örnekler, kyma reversadan oluşan anta başlıklarının Anadolu dor mimarisinde, MS 1. yüzyıl ve sonrasında kullanıldığına dair şimdilik bir veri sunmamaktadır. Bunun nedeni, Erken İmparatorluk Dönemi'nden itibaren dorik yapılarda ovolo ve kavettodan oluşan başlıkların tercih edilmesi olmalıdır.

Kyma reversadan oluşan başlıklardan, Arkaik Dönem'deki en erken örneklerden birini oluşturan Assos Athena Tapınağı'nın anta başlığı dikey faskia ile taçlandırılmıştır. Bu başlığın benzeri Priene Ekklesiasterion'da tespit edilmiştir. Aphrodisias Tiyatrosu'nun yarım sütunlu paye başlıkları da kyma reversa profilinden oluşmaktadır ancak bu başlıkta profilin devamında, ekinusu ion kymationlu dor başlıklarının abakus bölümü yer almaktadır. Dikey bir faskia ya da kavetto ile taçlandırılan kyma reversa profiline sahip başlıklar ion düzeni ile birlikte kullanıldığında genellikle bezemelidir ve altta astragal yer alır. Ancak dor düzenindeki yapılarda bezemeli ve astragale sahip örnekler tespit edilmemiştir. Anta başlıklarında genellikle kyma reversa profilinin derinliği, yüksekliğinin dörtte üçü veya daha fazlası oranına sahip, üst kavis alt kavisten daha küçüktür. Pergamon Mermer Salon ile Milas Müzesi başlığı, üst kavisin büyük ve dışbükey profilinin belirgin işlenmiş olması bakımından Geç Hellenistik örneklerden ayrılmaktadır.

Anadolu'daki dorik yapılarda kullanıldığı tespit edilen üçüncü tip, ovolo ve kavettodan oluşan kombinasyondur (tab. 1). İlk kez MÖ 4. yüzyılda ion düzenine ait örneklerde çalışılan bu tip anta başlıkları, akabinde dor düzeninde inşa edilen yapılarda da kullanılmıştır. Ionik yapılarda hem bezemeli hem bezemesiz olan bu tip, dorik yapıların tamamında bezemesizdir. Başlıklar genellikle altta apophyge profiline sahiptir. Bazı örneklerde ise apophyge ile ovolo arasına astragal işlenmiştir.

Anta başlıklarında, Delphi gibi erken örneklerde ovolo oval forma sahip olup, profilin dışbükey kavisini belirgindir. MÖ 2. yüzyılda Anadolu'daki dorik yapılarda az sayıda örneğin tespit edildiği bu tip başlıklarda, ovolonun yüzeyinin hafif düzleştiği ancak dışbükey kavisini koruduğu, profilin üst derinliğinin ise düz bir kesik şeklinde verildiği görülmektedir. Bu tip ovolo Aphrodisias Tiyatrosu'nun anta başlıklarında da tekrar edilmiştir. Aphrodisias Sebasteionu Kuzey Portiko'nun kare biçimli paye başlıklarında ovolonun yüksekliğinin azaldığı, buna karşın dışbükey formunun belirginleştirildiği

¹⁴³ Shoe 1936, 174.

görülmektedir. Astragal benzeri bir profile dönüşen ve kavetto ile arasındaki yükseklik farkının arttığı ovolo, Aphrodisias'ın yanı sıra Sura Apollon Tapınağı, Letoon Tiyatrosu Batı Kapısı, Hierapolis Frontinus Caddesi (tip c16), Blaundos Dorik Portiko, Kurşun Kalesi Dor Tapınağı ve Lyrbe (Seleukeia) Agorası'ndaki 1 numaralı dükkanın başlıklarında da takip edilebilmektedir. MS 1. yüzyıl örneklerinin çoğunluğunda, kavettonun tamamlayıcı faskiası işlenmemiş, profil doğrudan abakusun alt sınırında sonlandırılmıştır. Kremna Hadrian Bazilikası'nda, eksedra ile nef arasındaki kemerlerde, ionik üst yapı elemanlarıyla birlikte kullanılan pilaster başlıkları, stil gelişiminin devamlılığını göstermesi açısından burada söz edilebilir¹⁴⁴. Astragal, ovolo ve kavettodan oluşan başlık, fazla yüksek olmayan abakus ile sonlandırılmıştır. Kavettonun üst faskiası ise işlenmemiştir.

Ovolo profilinden oluşan başlıklardan Hellenistik Dönem'e tarihlenen örnekler genellikle kavetto ile taçlandırılmış iken, Erken İmparatorluk Dönemi'nin başlangıcından itibaren bu başlıklarda abakus bölümüne yer verildiği tespit edilmiştir. Abakusa sahip başlıkların tamamında ovolonun devamında kavettonun da yer alması, bu profilin taç kısmından başlığın ana profil şemasına taşındığının göstergesidir. Pergamon ovolosundan oluşan başlıkların erken örneklerinde kavettoya yer verilmiş iken, MS 1. yüzyıl ortasından sonra bu başlıklar Pergamon ovolosu ve abakustan oluşan basit bir forma dönüşmüştür. Bu grupta yer alan örneklerden sadece Nero Stoası'nın başlıkları astragal profiline sahiptir.

Dor düzeninde inşa edilen yapılarda kullanılan dorik ve ionik anta başlıklarının boyun kısmında farklı düzenlemeler tespit edilmiştir. MÖ 6. yüzyıl yapılarında boyun kısmı yüzeysel iki faskiaya ayrılarak, başlık anta gövdesinden biraz ileriye taşınmıştır. İlk kez MÖ 5. yüzyılda anta başlıklarının boyun kısmına bant işlenmiş ve bu uygulama kısa sürede yaygınlaşmıştır¹⁴⁵. Dorik anta başlıklarının karakteristiği olan bu bantlardan ilki her zaman *şahin gagası* profilinin alt başlangıcına yerleştirilirken, diğer bant başlığın boyun kısmının başlangıcında, bazı örneklerde ise biraz daha üstte yer alır. Anadolu'daki dorik yapılarda hem boyun kısmının yüzeysel iki faskiaya ayrıldığı hem boyun kısmının iki bant ya da tek bant ile sınırlandırıldığı hem de boyun kısmının boş bırakıldığı örnekler vardır. Dorik kyma ve kyma reversadan oluşan başlıkların neredeyse tamamında, ovolodan oluşan başlıkların ise bir kısmında, boyun kısmının alt başlangıcı ile profillerin alt başlangıcına düz yüzeysel bant işlendiği tespit edilmiştir. Bazı örneklerde iki bant yerine tek bant tercih edilmiştir. Erken örneklerden itibaren fazla yüksek olmayan düz şerit şeklinde işlenen bu bantlar MÖ 2. yüzyıldan itibaren genişlemiştir. Kyma reversa profilinden oluşan başlıklardan Priene Kuzey Stoa, Pergamon Athena Kutsal Alanı Kuzey Stoa'nın alt katına ait yarım sütunlu paye başlığı ile Milas Müzesi'ndeki yarım sütunlu paye başlığının hem boyun kısmının başlangıcına hem de profillerin alt sınırına ince, düz yüzeysel bant işlenmiştir. Ovolo ve kavettodan oluşan anta başlıklarında Hellenistik örneklerde tespit edilmeyen bantlar, Roma Dönemi yapılarından Aphrodisias Tiyatrosu, Sebasteion'un Kuzey Portikosu, Sura Apollon Tapınağı, Tripolis Sütunlu Cadde ve Lyrbe (Seleukeia) Agorası'ndaki 1 numaralı dükkanın başlıklarında görülmektedir. MÖ 5. yüzyıldan itibaren dorik anta başlıklarında görülen bu bantların kyma reversadan ve ovolodan oluşan ionik anta başlıklarında da yer bulması, bu başlıkların dorik anta başlıklarından etkilendiği düşüncesini pekiştirmektedir.

Dorik yapılarda kullanılan anta başlıklarının bir kısmında, Arkaik anta başlıklarında olduğu gibi boyun kısmının yüzeysel iki faskiaya ayrıldığı tespit edilmiştir. MÖ 241-223 yıllarına tarihlenen Delphi Attalos Stoası, MÖ 2. yüzyıl ortalarına tarihlenen Samos Kastro Tigani Hellenistik Villa ile MS 1. yüzyıla tarihlenen Kurşun Kalesi Tapınağı'nın ovolodan oluşan başlıklarında görülen bu uygulama, MS 17 yılından sonraya tarihlenen Pergamon Mermer Salon'un aedikulasını sınırlandıran, kyma reversadan oluşan pilaster başlıklarında

¹⁴⁴ Mitchell 1995, 65, fig. 14p.

¹⁴⁵ Shoe 1936, 116.

da tespit edilmiştir. Olba/Uzuncaburç başlığı *şahin gagası* profilinden oluşmasına karşın, boyun kısmının yüzeysel iki faskiaya ayrılmış olması bakımından istisna olup, MÖ 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Kos Asklepieionu Alt Teras Stoası'nın ovalolu *şahin gagası* profilinden oluşan pilaster başlıklarıyla birlik içindedir.

Başlıkların boyun kısmında tespit edilen bir diğer farklı uygulama, rozet frizinin işlenmesidir. Latmos Herakleiası Athena Tapınağı'nın anta başlıkları ile Aphrodisias Sebasteionu Kuzey Portiko'nun kare biçimli paye başlıklarının boyun kısmına üç rozet motifi işlenmiş, Sura Apollon Tapınağı'nın pilaster başlıkları, Ephesos Nero Stoası'nın anta başlıkları ile Lyrbe başlığının boyun kısmında ise sadece düz yüzeyle yuvarlak iki kabartmaya yer verilmiştir. Anta başlığının boyun kısmının rozet frizi ile süslenmesi Geç Klasik Dönem'de ortaya çıkmış, Hellenistik Dönem'de yaygınlaşmıştır¹⁴⁶. Genellikle Attik-ion tipi anta başlıklarında görülen bu bezemeler az da olsa Anadolu-ion tipi anta başlıklarında da çalışılmıştır¹⁴⁷. Pergamon Büyük Sunak ile Asklepieion'daki Asklepios Soter Tapınağı'nın astragal, ovolo ve kavettodan oluşan bezemeli anta başlıklarının boyun kısmında yer alan rozet frizi¹⁴⁸, dorik yapılarda kullanılan Attik-ion tipi anta başlıklarını da etkilemiş olmalıdır. Çünkü bu bezemeler dorik kymadan oluşan başlıkların hiçbirinde tespit edilmemiştir.

Çalışmada değerlendirilen tarihi tartışmalı dorik yapılar anta, pilaster ve paye başlıklarının biçiminin yanı sıra dorik mimari bloklarının stil özellikleri bakımından da değerlendirilmiş ve bu yapıların bir kısmı için yeni tarih önerilerinde bulunulmuştur. Bu doğrultuda; L. T. Shoe tarafından MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı içinde değerlendirilen Didyma'nın kyma reversalı *şahin gagası* profilinden oluşan pilaster başlıklarının MÖ 3. yüzyılın 2. yarısına ait örneklerle yakın benzerlik içinde olduğu, dolayısıyla naiskosun bezemeleri için önerilen tarih olan MÖ 3. yüzyılın 3. çeyreğiyle uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır. MÖ 100-42 yılları arasına tarihlendirilen Letoon Tiyatrosu Batı Kapısı'nın dorik mimari bloklarının dekorasyonunun, MÖ 30/29 yılındaki Augustus'un bağışından sonra yapılmış olabileceğini; MS 1. yüzyılın 2. yarısı-2. yüzyıl başına tarihlendirilen Lyrbe (Seleukeia) Agorası'nın pilaster başlığının yanı sıra dorik mimari bloklarının stil özellikleri de dikkate alındığında, yapının Flaviuslar Dönemi'nde inşa edilmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Sura Apollon Tapınağı'nın pilaster başlıklarının MÖ 29/28 yıllarına tarihlenen Aphrodisias Tiyatrosu ve MÖ 25 civarına tarihlendirilen Sagalassos Dorik Çeşme ile benzerliği, söz konusu yapıların çağdaş olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Apollon Tapınağı'nın arşitrav, triglif-metop ve korniş bloklarında görülen stil özellikleri Augustus-Tiberius Dönemi yapılarıyla birlik içindedir. İsmaili (Asar)/Kurşun Kalesi Dor Tapınağı'nın köşe pilaster başlıklarının stiline bölgedeki ve Anadolu'daki Flaviuslar Dönemi yapılarıyla benzerliği, araştırmacılar tarafından önerilen tarihin kabul edilebilirliğini ortaya koymaktadır. Milet Müzesi'nde bulunan bir paye başlığının Milet Magazin Salonu'nun başlığıyla hem biçim hem ölçü bakımından benzerliği nedeniyle bunların aynı yapıya ait olabilecekleri ve araştırmacılar tarafından MÖ 2. yüzyıl başına tarihlendirilen Milet Müzesi başlığının, MÖ 2. yüzyılın 2. yarısına ait olabileceği sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, Anadolu'daki dorik yapılarda tespit edilen anta, pilaster ve paye başlıkları hem profil şeması açısından hem de bu profillerin stil gelişimi açısından önemli veriler sunmaktadır. Başlıklar değerlendirilirken, profillerin biçim değişimi ve stil gelişiminin yanı sıra, ait oldukları yapının tarihçesi ve bu yapının mimari bloklarındaki stil gelişimi de göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁴⁶ Brockmann 1968, 86.

¹⁴⁷ Labraunda Andron B, Kos Charmyleionu, Messene Artemis Tapınağı ve Knidos Propylonu rozet frizine sahip Anadolu-ion tipi anta başlıklarıdır (Brockmann 1968, 86).

¹⁴⁸ Schrammen 1906, lev. 11, 12.2; Rumscheid 1994, kat. 208.16, lev. 123.3; kat. 190.3, 116.5.

Yapı	Tarihi	Dorik kyma		Kyma reversa	Ovolo	Pergamon ovolosu
		Ov	K. Rev.			
Assos Athena Tapınağı	MÖ 540-530 (stilistik)			X		
Labraunda Oikoi Binası	MÖ 370-351 (yazıt)	X				
Labraunda Dorik Yapı	MÖ 351-344 (yazıt)	X				
Labraunda Doğu Stoa	MÖ 4. yüzyıl ortası (stilistik)	X				
Mamurt Kale Tapınağı	MÖ 302-263 (yazıt)			X		
Kos Asklepieionu Alt Teras Stoası	MÖ 3. yüzyılın ilk yarısı (stilistik)	X				
Priene Tiyatrosu proskenionu	MÖ 3. yüzyılın 2. yarısı (stilistik)	X				
Didyma Apollon Tapınağı tonozlu geçiş	MÖ 4. yüzyılın 2. yarısı (stilistik) MÖ 3. yüzyılın 3. çeyreği (stilistik)		X			
Delphi Attalos Stoası	MÖ 241-223 (yazıt)				X	
Magnesia Agorası Batı Stoa (pilaster)	MÖ 221-200 (yazıt)		X			
Magnesia Agorası Batı Stoa (paye)	MÖ 221-200?					X
Pergamon Ask. Dorik Mermer Tapınak (lento)	MÖ 3. yüzyıl sonu (stilistik)		X			
Latmos Herakleiası Athena Tapınağı	MÖ 193'ten önce (yazıt)			X		
Latmos Mezar Anıtı	MÖ 200 civarı (stilistik)		X			
Priene Ekklesiasterion	MÖ 200 civarı (stilistik)			X		
Miletos Bouleuterionu	MÖ 175-164 (yazıt)		X			
Latmos Herakleiası Bouleuterionu	MÖ 2. yüzyılın 2. çeyreği (stilistik)			X		
Pergamon Athena Kutsal Alan Propylonu	MÖ 197-159 (yazıt)		X			
Pergamon Athena Kutsal Alanı Kuzey Stoa	MÖ 197-159 (yazıt)			X		
Pergamon Orta Teras Gymnasionu Kuzey Stoa	MÖ 197-159 (yazıt)		X			
Pergamon Alt Teras Gymnasion Stoası (paye)	MÖ 197-138 (yazıt)					X
Pergamon Hera Basileia Tapınağı	MÖ 159-138 (yazıt)		X			
Priene Kuzey Stoa	MÖ 155-125 (yazıt)			X		
Priene Aşağı Gymnasion	MÖ 2. yüzyıl ortaları (stilistik)		X			
Priene Stadionu	MÖ 2. yüzyıl ortaları (stilistik)		X			
Kastro Tıgani Hellenistik Villa (pilaster)	MÖ 2. yüzyıl ortaları (stilistik)				X	
Milet Magazin Salonu	MÖ 2. yüzyılın 2. yarısı (stilistik)		X			
Milet Müzesi başlığı	MÖ 2. yüzyıl başı (stilistik) MÖ 2. yüzyılın 2. yarısı (stilistik)		X			
Assos Gymnasionu	MÖ 2. yüzyılın 2. yarısı (stilistik)			X		
Assos Gymnasionu Küçük Anıt	MÖ 2. yüzyılın 2. yarısı (stilistik)			X		
Samos Misokampos Heroonu	Geç Hellenistik Dönem (stilistik)			X		
Samos Gymnasionu Xystosu	MÖ 2. yüzyıl (stilistik)			X		
Aigai Market Yapısı	MÖ 2. yüzyıl (stilistik)				X	
Assos Agorası'nın batısındaki dorik yapı	MÖ 2. yüzyıl (stilistik)				X	
Ephesos Devlet Agorası Propylonu	MÖ 150-27 (stilistik)				X	
Letoon Tiyatrosu Batı Kapısı	MÖ 1. yüzyıl (stilistik)				X	
Aphrodisias Tiyatrosu (anta)	MÖ 29/28 (yazıt)				X	
Aphrodisias Tiyatrosu (yarım sütunlu paye)	MÖ 29/28 (yazıt)			X		
Sagalassos Dorik Çeşme	MÖ 25 civarı (stilistik)				X	
Sura Apollon Tapınağı	MÖ 1. yüzyılın 2. yarısı (stilistik)				X	
Bargylia Bazilika A kalp biçimli paye başlığı	MÖ 1. yüzyılın 2. yarısı (stilistik)			X		
Milas Müzesi Paye Başlığı	MÖ 50-MS 50? (stilistik)			X		
Stratonikeia Pilasterli Yapı	Augustus-Tiberius (stilistik)					X
Knidos D Kilisesi kalp biçimli paye başlığı	MS 1. yüzyılın ilk yarısı (stilistik)			X		
Pergamon Mermer Salon Aedikula	MS 17'den sonra (stilistik)			X		
Aphrodisias Sebasteionu	Tiberius-Nero Dönemi (yazıt)				X	
Ephesos Nero Stoası (anta)	MS 54-68 (yazıt)					X
Ephesos Nero Stoası (kemer)	MS 54-68 (yazıt)					X
Perge Demetrios ve Apollonios Zafer Takı	MS 81-84 (yazıt)				X	
Hierapolis Frontinus Caddesi (kare paye)	MS 84-85 (yazıt)					X
Hierapolis Frontinus Caddesi (tip c12)	MS 84-85 (yazıt)					X
Tripolis Sütunlu Cadde	Flaviuslar Dönemi (stilistik)				X	
Hierapolis Zeuxis Mezar Anıtı	Flaviuslar Dönemi (stilistik)				X	
Blaundos Dorik Portiko	Geç Flaviuslar Dönemi (stilistik)				X	
Lyrbe (Seleukeia) Agorası 1 nolu mekan	MS 1. yüzyılın 2. yarısı-MS 2. yüzyıl başı (stilistik) Flaviuslar Dönemi? (stilistik)				X	
İsmaili (Asar) Dor Tapınağı	MS 1.yüzyıl(Flaviuslar?)(stilistik)				X	
Olba/Diocaesarea Piramit Çatılı Kule Mezar	MÖ 2. yüzyıl başı-MS 1. yüzyıl (MÖ 3. yüzyıl sonu-2. yüzyılın ilk yarısı?) (stilistik)		X			
Sidyma Flavia Nanna Mezar Anıtı	MS 2. yüzyıl başı (yazıt)					X
Imbriogon Kome peristyl avlulu konut	MS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başı (stilistik)					X
Karaböcülü peristyl avlulu konut	MS 2. yüzyıl sonu-3. yüzyıl başı (stilistik)					X

Tablo 1: Anta, pilaster ve paye başlıklarında tespit edilen profiller

Figürlerin Listesi

Figür 1: Labraunda Oikoi Binası'nın anta başlığı

Figür 2: Priene Tiyatrosu'nun anta başlığı

Figür 3: Didyma Apollon Tapınağı tonozlu geçiş

Figür 4: Latmos Mezar Anıtı'nın anta başlığı

Figür 5: *Şahin gagası* profiline sahip anta, pilaster ve paye başlıkları

1) Labraunda Oikoi Binası; 2) Kos Asklepieionu Alt Teras Stoası; 3) Priene Tiyatrosu; 4) Didyma Apollon Tapınağı; 5) Latmos Mezar Anıtı; 6) Magnesia Agorası Batı Stoa; 7) Milet Bouleuterionu; 8) Pergamon Athena Kutsal Alan Propylonu; 9) Milet Müzesi; 10) Milet Magazin Salonu; 11) Pergamon Orta Teras Gymnasionu Kuzey Stoa; 12) Pergamon Hera Basileia Tapınağı

Figür 6: Olba/Diocaesarea Piramit Çatılı Kule Mezar'ın pilaster başlığı (*Berns 1999, fig. 4-5*)

Figür 7: Kyma reversadan oluşan anta, pilaster ve paye başlıkları

1) Assos Athena Tapınağı; 2) Mamurt Kale Tapınağı; 3) Priene Ekklesiasterion; 4) Priene Kuzey Stoa; 5) Priene Stadion; 6) Priene Gymnasion; 7) Priene Dorik Ev; 8) Pergamon Athena Kutsal Alanı Kuzey Stoa; 9) Aphrodisias Tiyatrosu (paye); 10) Milas Müzesi; 11) Pergamon Mermer Salon; 12) Bargylia Bazilika A; 13) Knidos D Kilisesi.

Figür 8: Latmos Herakleiası Athena Tapınağı'nın anta başlığı (*Peschlow-Bindokat 2005, 114*).

Figür 9: Priene Kuzey Stoa'nın anta başlığı (*von Kienlin 2004, lev. 161*)

Figür 10: Milet Magazin Salonu'na ait yarım sütunlu paye başlığı (*Knackfuss 1924, fig. 182*)

Figür 11: Samos Misokampos Heroonu'na ait yarım sütunlu paye başlığı (*Wrede 1929, ek XXXV.2*)

Figür 12: Samos Gymnasionu Xystosu'na ait çift yarım sütunlu paye başlığı (*Martini 1984, lev. 8.5, A 51*)

Figür 13: Aphrodisias Tiyatrosu'na ait yarım sütunlu paye başlığı

Figür 14: Milas Müzesi'nde bulunan yarım sütunlu paye başlığı

Figür 15: Bargylia Bazilika A'da bulunan kalp biçimli paye başlığı

Figür 16: Knidos D Kilisesi'nde bulunan kalp biçimli paye başlığı

Figür 17: Delphi Attalos Stoası'nın anta başlığı

Figür 18: Ephesos Devlet Agorası Propylonu'na ait anta başlığı (*Thür 1996, fig. 7*)

Figür 19: Assos Agorası'nın batısındaki dorik yapının anta başlığı (*Clarke et al. 1902, 61*)

Figür 20: Samos Kastro Tigani Hellenistik Villa'nın Güney Peristyli'ne ait pilaster başlığı (*Tölle-Kastenbein 1974, Z22*)

Figür 21: Aphrodisias Tiyatrosu'nun anta başlığı

Figür 22: Sagalassos Dorik Çeşme'nin kare biçimli paye başlığı

Figür 23: Sura Apollon Tapınağı'nın pilaster başlığı (*foto: R. O. İbci*)

Figür 24: Letoon Tiyatrosu Batı Kapısı'na ait pilaster başlığı

Figür 25: Aphrodisias Sebasteionu Kuzey Portiko'nun kare biçimli paye başlığı

Figür 26: Aphrodisias Sebasteionu Güney Portiko'nun pilaster başlığı

Figür 27: Hierapolis Flavius Zeuxis Mezar Anıtı'nın pilaster başlığı

Figür 28: Perge Demetrios ve Apollonios Zafer Taki'nin pilaster başlığı

Figür 29: Tripolis Sütunlu Cadde'nin kare biçimli paye başlığı

Figür 30: Blaundos Dorik Portiko'nun kare biçimli paye başlığı

Figür 31: Kurşun Kalesi Dor Tapınağı'nın pilaster başlığı

Figür 32: Lyrbe (Seleukeia) Agorası 1 numaralı dükkan (<https://slowtravelguide.com/tr/lyrbe-seleukeia-turkiye>)

Figür 33: Stratonikeia Pilasterli Yapı'ya ait pilaster başlığı

Figür 34: Sagalassos Dorik Çeşme'nin yarım sütunlu paye başlığı

Figür 35: Ephesos Nero Stoası'nın anta başlığı (*Steskal 2010, lev. 233.2*)

Figür 36: Hierapolis Frontinus Caddesi'nin kare biçimli paye başlığı

Figür 37: Hierapolis Frontinus Caddesi'nin yarım sütunlu paye başlığı

Figür 38: Sidyma Flavia Nanna Mezar Anıtı'nın anta başlığı

Figür 39: Ephesos Domitian Tapınak Terası'nın yarım sütunlu paye başlığı

Bibliyografya

- Altekamp 1991 S. Altekamp, *Zu griechischer Architekturornamentik im sechsten und fünften Jahrhundert v. Chr.*, Frankfurt, 1991.
- Aydınoğlu 2017 Ü. Aydınoğlu, "Doğu Dağlık Kilikia'daki Kırsal Yerleşimlerde Peristyl Avlulu Konutlar", *Adalya* 20 (2017), 291-314.
- Benndorf - Niemann 1884 O. Benndorf - G. Niemann, *Reisen in Lykien und Karien I*, Wien, 1884.
- Berns 1999 C. Berns, "Der Hellenistische Grabturm von Olba", *Olba* II.1 (1999), 111-129.
- Berns 2003 C. Berns, *Untersuchungen zu den Grabbauten der frühen Kaiserzeit in Kleinasien*, Asia Minor Studien 51, Bonn, 2003.
- Bohn 1885 R. Bohn, *Das Heiligtum der Athena Polias Nikephoros*, AvP II, Berlin, 1885.
- Bohn 1889 R. Bohn, *Altertümer von Aegae*, Berlin, 1889.
- Brockmann 1968 A. D. Brockmann, *Die Griechische Ante: Eine typologische Untersuchung*. PhD. Diss., Universität Marburg, Marburg, 1968.
- Büsing 1970 H. H. Büsing, *Die Griechische Halbsäule*, Wiesbaden, 1970.
- Büyüközer 2015 A. Büyüközer, "Lagina Hekate Kutsal Alanı Güney Propylonu", *Cedrus* III (2015), 67-87. DOI: 10.13113/CEDRUS.2015011396.
- Clarke *et al.* 1902 J. T. Clarke - F. H. Bacon - R. Koldewey, *Investigations at Assos*, Boston, 1902.
- Conze - Schazmann 1911 A. Conze - P. Schazmann, *Mamurt-Kaleh: Ein Tempel der Göttermutter unweit Pergamon*, Berlin, 1911.
- Cook - Plommer 1966 J. M. Cook - W. H. Plommer, *The Sanctuary of Hemithea at Kastabos*, Cambridge, 1966.
- Cormack 1992 S. H. Cormack, "Non inter nota sepulcra", *Roman Temple Tombs of South West Asia Minor*, New Haven, 1992.
- Coulton 1976 J. J. Coulton, *The Architectural Development of the Greek Stoa*, Oxford, 1976.
- Coulton 1982 J. J. Coulton, "Oinoanda: The Doric Building (Mk2)", *AnatSt* 32 (1982), 45-59.
- Crampa 1972 J. Crampa, *Labraunda III.2: The Greek Inscriptions*, Stockholm, 1972.
- Dardaine - Longepierre 1985 S. Dardaine - D. Longepierre, "Essai de typologie des monuments funéraires de Sidyma", *KTEMA* 10, 1985, 219-232.
- Daux - Hansen 1987 G. Daux - E. Hansen, *Le trésor de Siphnos*, FdD II: Topographie et architecture, Paris, 1987.
- De Bernardi Ferrero 1970 D. De Bernardi Ferrero, *Teatri classici in Asia Minore III*, Roma, 1970.
- de Chaisemartin - N. de Chaisemartin - D. Theodorescu, "Recherches

- Theodorescu 1991 préliminaires sur la frons scaenae du théâtre”, Eds. R. R. R. Smith – K. T. Erim, *Aphrodisias Papers 2, JRA Supplemental Series 2* (1991), 29-65.
- Delorme 1960 J. Delorme, *Gymnasion: Étude sur les monuments consacrés à l'éducation en Grèce*, Paris, 1960.
- Duman 2013 B. Duman, “Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında *Tripolis ad Maeandrum*”, *Cedrus I* (2013), 179-200. DOI: 10.13113/CEDRUS/20131685.
- Durugönül 2001 S. Durugönül, “Die kaiserzeitliche Baupolitik im Rauhen Kilikien am Beispiel zweier Tempelbauten”, *BjB* 53 (2001), 157-162.
- Durukan 2003 M. Durukan, “Olba/Diocaesarea'daki Piramit Çatılı Mezar Anıtının Tarihlemesi Üzerine Yeni Bir Görüş”, *Olba VII* (2003), 219-238.
- Durukan 2019 M. Durukan, *Olba: Hanedanlık ve Sonrası*, Mersin, 2019.
- Erder 1967 C. Erder, *Hellenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rehta-Kyma Reversa*, Ankara, 1967.
- Er-Scarborough 2017 Y. Er, *The Funerary Monuments of Rough Cilicia and Isauria*, BAR International Series 2846, Oxford, 2017.
- Fedak 1990 J. Fedak, *Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era*, Toronto, 1990.
- Filges 2006 A. Filges, *Blaundos. Berichte zur Erforschung einer Kleinstadt im lydisch-phrygischen Grenzgebiet*, *IstForsch* 48, 2006.
- Filgis – Radt 1986 M. N. Filgis – W. Radt, *Die Stadtgrabung I: Das Heroon*, *AvP XV.1*, Berlin, 1986.
- Gider 2007 Z. Gider, “Tripolis'in Ana Caddesinde Müze Kurtarma Kazısında Bulunan Dorik Malzemeler”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri II*, Denizli, 2007, 25-31.
- Gider 2012 Z. Gider, “Lagina Kuzey Stoanın Ön Cephe Düzenlemesi”, Ed. B. Söğüt. *Stratonikeia'dan Lagina'ya, A. A. Tırpan'a Armağan*, İstanbul, 2012, 263-280.
- Gider-Büyüközer 2013 Z. Gider-Büyüközer, *Karia Bölgesi Dor Mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2013.
- Gider-Büyüközer 2018 Z. Gider-Büyüközer, “Dorik Geisonlarda Mutulus Plakaları ile Guttaenin Düzenlenişi”, *Arkhaia Anatolika* 1 (2018), 61-92. DOI: 10.32949/Arkhaia.2018.4
- Gider-Büyüközer 2019 Z. Gider-Büyüközer, “Anadolu Dor Mimarisi: MÖ 4. Yüzyıl”, *Arkhaia Anatolika* 2 (2019), 102-165. DOI: 10.32949/Arkhaia.2019.10
- Goethert – Scheif 1962 F. W. Goethert – H. Schleif, *Der Athenatempel von Ilion*,

- Denkmäler Antiker Architektur 10, Berlin, 1962.
- Gruben 1966 G. Gruben, *Die Tempel der Griechen*, München, 1966.
- Haselberger 1983 L. Haselberger, "Bericht über die Arbeit am Jungeren Apollontempel von Didyma", *IstMitt* 33 (1983), 90-123.
- Hellström – Blid 2019 P. Hellström – J. Blid, *Labraunda 5: The Andrones*, Stockholm, 2019.
- Hellström – Blid 2020 P. Hellström – J. Blid, "Anta construction and design in the Hekatomnid building programme", Eds. P. Pedersen – B. Poulsen. *Karia and the Dodekanese: Cultural interrelations in the south-eastern Aegean ca. 500 BC–AD 500*, Oxford, 2020 (baskıda).
- Hellström 1985 P. Hellström, "Dessin d'architecture hécatomnide á Labraunda", *Le Dessin d'architecture dans les sociétés antiques. Actes du Colloque de Strasbourg 26-28 janvier 1984*, 1985, 153-165.
- Henry 2009 O. Henry, *Tombes de Carie: Architecture funéraire et culture carienne, VI^e – II^e S. Av. J.-C.*, Rennes, 2009.
- Humann 1904 C. Humann, *Magnesia am Maeander. Bericht über die Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre 1891-1893*, Eds. J. Kohte – C. Watzinger, Berlin, 1904.
- Ismaelli 2009 T. Ismaelli, *Hierapolis di Frigia III: Architettura Dorica a Hierapolis di Frigia*, İstanbul, 2009.
- İbci 2019 R. O. İbci, *Sura Apollon Tapınağı ve İlişkili Kült Kalıntıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2019.
- İnan 1989 J. İnan, "Der Demetrios- und Apolloniosbogen in Perge", *IstMitt* 39 (1989), 237-244.
- İnan 1998 J. İnan, *Toroslarda Bir Antik Kent Lyrbe? – Seleukeia?*, İstanbul, 1998.
- Keil – Wilhelm 1931 J. Keil – A. Wilhelm, *Denkmäler aus dem Rauhen Kiliken*, MAMA 3, Manchester, 1931.
- Kirschen 1923/24 F. Krischen, "Das Hellenistische Gymnasion von Priene", *Jdl* 38-39, 1923/24, 133-150.
- Kleiner 1968 G. Kleiner, *Die Ruinen von Milet*, Berlin, 1968.
- Knackfuss 1908 H. Knackfuss, *Das Rathaus von Milet*, Milet 1.2, Berlin, 1908.
- Knackfuss 1924 H. Knackfuss, *Der Südmarkt und die benachbarten Bauanlagen*, Milet 1.7, Berlin, 1924.
- Knackfuss 1941 H. Knackfuss, *Didyma. Erster Teil: Die Baubeschreibung*, Berlin, 1941.
- Lang 1985 G. J. Lang, "Zur oberen Osthalle der Agora, der „Neronischen Halle“ in Ephesos", Eds. M. Kandler – S. Karwiese – R. Pillinger. *Lebendige Altertumswissenschaft: Festgabe zur Vollendung des 70. Lebensjahres von Hermann Vetters*, Vienna, 1985, 176-180.

- Martini 1984 W. Martini, *Das Gymnasium von Samos*, Samos XVI, Bonn, 1984.
- McKenzie 1990 J. McKenzie, *The Architecture of Petra*, New York, 1990.
- McKenzie 2007 J. McKenzie, *The Architecture of Alexandria and Egypt*, London, 2007.
- Miles 1989 M. M. Miles, "A Reconstruction of the Temple of Nemesis at Rhamnous", *Hesperia* 58.2 (1989), 135-250.
- Mitchell 1995 S. Mitchell, *Cremna in Pisidia. An Ancient City in Peace and in War*, London, 1995.
- Müller-Wiener 1986 W. Müller-Wiener, *Milet 1899-1980: Ergebnisse, Probleme und Perspektiven einer Ausgrabung*, Tübingen, 1986.
- Nolle 2006 J. Nolle, "Königliches Gefolge beim Fischerakel von Sura", Eds. K. Dörtlük -B. Varkıvanç - T. Kahya - J. des Courtils - M. D. Alparşlan - R. Boyraz. III. *Uluslararası Likya Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri*, Antalya, 2006, 515-522.
- Pensabene 1993 P. Pensabene, *Elementi architettonici di Alessandria e di altri siti egiziani, Repertorio d'Arte dell'Egitto Greco-Romano, Serie C, Volume III*, Roma, 1993.
- Peschlow 1992 A. Peschlow, "Herakleia am Latmos 1990", 9. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (1992), 271-287.
- Peschlow-Bindokat 1977 A. Peschlow-Bindokat, "Herakleia am Latmos: Vorläufiger bericht über die arbeiten in den jahren 1974 und 1975", *AA* 1977, 90-104.
- Peschlow-Bindokat 2005 A. Peschlow-Bindokat, *Latmos'ta Bir Karia Kenti: Herakleia*, İstanbul, 2005.
- Reynolds 1981 J. M. Reynolds, "New Evidence for the Imperial Cult in Julio-Claudian Aphrodisias", *ZPE* 43, 1981, 317-327.
- Reynolds 1982 J. M. Reynolds, *Aphrodisias and Rome*, JRS Monograph 1, London, 1982.
- Reynolds 1991 J. M. Reynolds, "Epigraphic evidence for the construction of the theatre: 1st c. B.C. to mid 3rd c. A.D.", Eds. R. R. R. Smith - K. T. Erım. *Aphrodisias Papers 2, JRA Supplemental Series 2*, 1991, 15-28.
- Reynolds et al. 2007 J. M. Reynolds, Ch. Roueché, G. Bodard, *Inscriptions of Aphrodisias*, <http://insaph.kcl.ac.uk/iaph2007>.
- Robert 1978 L. Robert, "Documents d'Asie Mineure", *BCH* 102 (1978), 395-543.
- Roux 1952 G. Roux, "La terrasse d'Attale I a Delphes", *BCH* 76 (1952), 141-196.
- Rumscheid 1994 F. Rumscheid, *Untersuchungen zur Kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus I-II*, Mainz, 1994.
- Schazmann 1923 P. Schazmann, *Das Gymnasion. Der Tempelbezirk der Hera Basileia*, AvP VI, Berlin, 1923.

- Schazmann 1932 P. Schazmann, *Kos I: Asklepieion. Baubeschreibung und Baugeschichte*. Ed. R. Herzog, Berlin, 1932.
- Schrammen 1906 J. Schrammen, *Der große Altar, der obere Markt*, AvP III, Berlin, 1906.
- Schuller 1985 M. Schuller, "Die dorische Architektur der Kykladen in spätarchaischer Zeit", *Jdl* 100 (1985), 319-398.
- Senseney 2006 J. R. Senseney, "Scale, Architects, and Architectural Theory", Ed. M. M. Miles. *A Companion to Greek Architecture*, Oxford, 2016, 223-237.
- Shoe 1936 L. T. Shoe, *Profiles of Greek Mouldings*, Cambridge, 1936.
- Shoe 1950 L. T. Shoe, "Greek Mouldings of Kos and Rhodes", *Hesperia* 19.4 (1950), 338-369.
- Söğüt 1998 B. Söğüt, *Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1998.
- Söğüt 1999 B. Söğüt, "Lamos'da Bulunan Bir Tapınak", *Olba* II.2 (1999), 399-409.
- Steskal 2010 M. Steskal, *Das Prytaneion in Ephesos*, Ephesos XIV/4, Wien, 2010.
- Şahin - Özdizbay 2014 H. Şahin - A. Özdizbay, "Dağlık Kilikia Kurşun Kalesi Tapınağı ve Stoasına İlişkin Yeni Öneriler", *Adalya* XVII (2014), 85-121.
- Şahin 1987 S. Şahin, "Epigraphica Asiae Minoris neglecta et iacentia II. Dokumente aus Herakleia am Latmos", *EpigAnat* 9 (1987), 55-60.
- Thür 1996 H. Thür, "Ein dorischer Torbau am Staatsmarkt in Ephesos", Ed. F. Blakolmer. *Fremde Zeiten I, Festschrift für J. Borchhardt*, Wien, 1996, 345-361.
- Tırpan - Büyüközer 2012 A. A. Tırpan - A. Büyüközer, "Lagina 2010 Yılı Çalışmaları", 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Cilt*, Ankara, 2012, 433-450.
- Tırpan - Gider 2011 A. A. Tırpan - Z. Gider, "Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları", 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı, II. Cilt*, Ankara, 2011, 374-395.
- Tırpan et al. 2013 A. A. Tırpan - A. Büyüközer - Z. Gider - M. Ekici, "Lagina 2011 Yılı Çalışmaları", 34. *Kazı Sonuçları Toplantısı, III. Cilt*, Ankara, 2013, 59-74.
- Tölle-Kastenbein 1974 R. Tölle-Kastenbein, *Das Kastro Tigani. Die Bauten und Funde griechischer, römischer und byzantinischer Zeit*, Samos XIV, 1974.
- von Hesberg 1994 H. von Hesberg, *Formen privater Repräsentation in der Baukunst des 2. und 1. Jahrhunderts v. Chr.*, Köln, 1994.
- von Kienlin 2004 A. von Kienlin, *Die Agora von Priene*, PhD. Diss., Technische Universität München, München, 2004.

- Webb 1996 P. A. Webb, *Hellenistic Architectural Sculpture. Figural motifs in Western Anatolia and Aegean Island*, London, 1996.
- Weickert 1929 C. Weickert, *Die Typen der archaischen Architektur in Griechenland und Kleinasien*, Augsburg, 1929.
- Wescoat 2012 B. D. Wescoat, *The Temple of Athena at Assos*, London, 2012.
- Wiegand – Schrader 1904 Th. Wiegand – H. Schrader, *Priene*, Berlin, 1904.
- Wilberg 1923 W. Wilberg, *Die Agora*, Ephesos III, Wien, 1923.
- Wörrle 1988 M. Wörrle, “Inschriften von Herakleia am Latmos I: Antiochos III, Zeuxis und Herakleia”, *Chiron* 18, 1988, 421-476.
- Wrede 1929 W. Wrede, “Vom Misokampos auf Samos”, *AM* 54 (1929), 65-95.
- Wulzinger 1941 K. Wulzinger, “Das Rathaus von Herakleia am Latmos”, Ed. F. Krischen. *Antike Rathäuser*, Berlin, 1941, 22-33.
- Ziegenaus – de Luca 1975 O. Ziegenaus – G. de Luca, *Das Asklepieion. Der nördliche Temenosbezirk und angrenzende Anlagen in hellenistischer und frühromischer Zeit*, AvP XI.2, Berlin, 1975.